

Witwassen: Criminaliteitsbeeldanalyse 2016

M.R.J. Soudijn

Politie
Landelijke Eenheid
Dienst Landelijke Informatieorganisatie
Postbus 100
3970 AC Driebergen

Zoetermeer, 12 juni 2017

Inhoudsopgave

Afkortingen	1
1 Voorwoord	2
2 Domeinafbakening.....	4
3 Doelstelling en onderzoeksvragen	5
4 Onderzoeksmethoden en bronnen.....	6
5 Bevindingen onderzoeksvraag één. Welke nieuwe ontwikkelingen hebben zich op het thema witwassen voorgedaan?.....	7
5.1. Vorm	7
5.1.1 <i>Loanback</i>	7
5.1.2 Gefingeerde omzet	8
5.1.3 Gefingeerde speelwinst	9
5.1.4 ABC-transacties.....	9
5.1.5 <i>Trade based money laundering</i>	10
5.1.6 <i>New Payment Methods</i>	11
5.1.7 Leasen en huren.....	12
5.1.8 Stichtingen	13
5.1.9 Verkoop in consignatie	13
5.1.11 Contant geld	14
5.2 Betrokkenen.....	15
Katvangers.....	15
Financieel facilitators	15
<i>Papieren (schijn)werkelijkheid</i>	16
<i>Contant geld</i>	18
5.3 Omvang	20
<i>Loanback</i>	21
De gefingeerde omzet	22
Gefingeerde speelwinst	22
ABC-transacties	23
<i>Trade based money laundering</i>	23
<i>New Payment Products and Services</i>	24
Leasen en huren.....	25
Stichtingen	25
Verkoop in consignatie	25
Contant geld.....	25
5.4 Bevindingen onderzoeksvraag één samengevat.....	27
6 Bevindingen onderzoeksvraag twee. Wat zijn de huidige gevolgen van witwassen voor de Nederlandse samenleving?.....	28
A. Gezondheid	28
B. Milieu	29
C. Overlast.....	29

D. Financieel.....	30
E. Ondernijning.....	31
<i>E.1 Rechtspleging en rechtsorde</i>	31
<i>E.2 Politiek en openbaar bestuur</i>	32
<i>E.3 Economie</i>	34
<i>E.4 Infrastructuur</i>	35
<i>E.5 Verweving van onder- en bovenwereld (overige)</i>	38
<i>E.6 Normbesef</i>	40
6.1 Bevindingen onderzoeksvraag twee samengevat	42
7 Bevindingen onderzoeksvraag drie. Welke ontwikkelingen op het thema witwassen zijn te verwachten in de periode 2017-2021?.....	43
Technologisch.....	43
Nationaal.....	44
Internationaal	46
Vorm 50	
<i>Loanback</i>	50
Gefingeerde omzet	51
Gefingeerde speelwinst	51
ABC-transacties	51
<i>Trade based money laundering</i>	51
<i>New Payment Products and Services</i>	52
Stichtingen	52
Leasen en huren	53
Verkoop in consignatie	53
Contant geld.....	53
7.1 Bevindingen onderzoeksvraag drie samengevat	55
8 Bevindingen onderzoeksvraag vier. Wat zijn de te verwachten gevolgen van witwassen in 2021?	56
A. Gezondheid.....	56
B. Milieu	56
C. Overlast.....	56
D. Financieel.....	57
E. Ondernijning.....	57
<i>E.1 Rechtspleging en rechtsorde</i>	57
<i>E.2 Politiek en openbaar bestuur</i>	58
<i>E.3 Economie</i>	58
<i>E.4 Infrastructuur</i>	58
<i>E.5. Verweving van onder- en bovenwereld (overige)</i>	61
<i>E.6 Normbesef</i>	61
8.1 Bevindingen onderzoeksvraag vier samengevat	63
Literatuur	64

Afkortingen

AMLC	<i>Anti Money Laundering Centre</i>
BFT	Bureau Financieel Toezicht
BMPE	<i>Black Market Peso Exchange</i>
CBA	Criminaliteitsbeeldanalyse
CSV	Crimineel samenwerkingsverband
CVIT	<i>Cash and Valuables in Transit Companies</i>
DIK LR Finec	Dienst Informatieknooppunt Landelijke Recherche Financieel economisch
DLR	Dienst Landelijke Recherche
DNB	De Nederlandsche Bank
ECB	Europese Centrale Bank
FATF	<i>Financial Action Task Force</i>
FATF/MENAFATF	<i>Financial Action Task Force/Middle East & North Africa Financial Action Task Force</i>
FinTech	Financieel Technologisch
FIOD	Fiscale inlichtingen- en opsporingsdienst
FIU	<i>Financial Intelligence Unit</i>
IMF	Internationaal Monetair Fonds
KPI	<i>Key Performance Indicators</i>
NDB	Nationaal dreigingsbeeld
NP	Nationale Politie
NPM	<i>New Payment Methods</i>
NPPS	<i>New Payment Products and Services</i>
PSP	<i>Payment service provider</i>
P2P	<i>Peer to peer</i>
SBI	Standaard Bedrijfsindeling
TBML	<i>Trade based money laundering</i>
TRACK	Toezicht Rechtspersonen, Analyse, Controle en Kennisgeving
UBO	<i>Ultimate Beneficial Owner</i>
Wft	Wet op financieel toezicht
Wwft	Wet ter voorkoming van witwassen en financieren van terrorisme

1 Voorwoord

Sinds 2004 wordt in opdracht van het College van procureurs-generaal elke vier jaar het Nationaal Dreigingsbeeld (NDB) opgeleverd. Het NDB is een toekomstgerichte analyse van de georganiseerde criminaliteit waarin dreigingen voor de Nederlandse samenleving worden aangegeven. Het opgeleverde inzicht dient ter ondersteuning van beleidsvorming op het terrein van de bestrijding van georganiseerde criminaliteit.

Op één juni 2017 is het vierde NDB officieel openbaar geworden.¹ Het NDB is ditmaal opgebouwd uit een samenvatting van 21 deelrapporten die betrekking hebben op diverse vormen van georganiseerde criminaliteit. Een van deze deelrapporten betreft het onderwerp witwassen. Het deelrapport witwassen is opgesteld in de periode van januari tot en met juni 2016. In het deelrapport wordt een overzicht gegeven van huidige ontwikkelingen en gevolgen, alsmede verwachte ontwikkelingen en verwachte gevolgen op het gebied van witwassen. Als *benchmark* is hierbij de criminaliteitsbeeldanalyse witwassen uit 2012 (Soudijn & Akse, 2012) gebruikt.

Het deelrapport zelf doet geen uitspraken over dreigingen. Dat is de taak geweest van een zogeheten consensusgroep. Deze consensusgroep heeft in de tweede helft van 2016 de relatieve impact beoordeeld van witwassen en andere vormen van georganiseerde criminaliteit op de Nederlandse samenleving en de dreiging die hiervan uitgaat. Nadere details over dit kwalificatieproces zijn in het NDB 2017 zelf terug te lezen. Het uiteindelijke oordeel van de consensusgroep is dat witwassen in het kader van financieel economische criminaliteit als een dreiging wordt beschouwd. De groep komt tot dit oordeel omdat witwassen als de motor van het criminele bedrijf wordt gezien, er miljarden euro's mee gemoeid zijn, de financiële schade in de honderden miljoenen euro's loopt, het bepaalde vormen van ondermijning met zich meebrengt en er in voorkomende gevallen sprake is van geweld.

In het NDB is een samenvatting van het deelrapport over witwassen terug te vinden. Om beleidsmedewerkers, wetenschappelijk onderzoekers en andere geïnteresseerden van dienst te zijn, is het deelrapport witwassen zelf ook openbaar gemaakt. Omdat dit deelrapport op het moment van openbaarmaking ruim een jaar oud is, doen sommige zaken misschien gedateerd aan. Ten tijde van het schrijven zagen bijvoorbeeld de kansen van Hillary Clinton (zie p. 48) als nieuwe president van de Verenigde Staten er nog goed uit. Begin 2016 nog ondenkbaar, maar ondertussen heeft *Prime Minister* Theresa May na de Brexit gedreigd van het Verenigd Koninkrijk een belastingparadijs te maken als de Europese Unie teveel dwarsligt. Sinds het lekken van de Panama papers (zie p. 16, 31 en 46), zijn er nog andere grote datalekken zoals de Bahama leaks en de Malta files geweest. De vraag naar bitcoins maar ook ethereum (zie p. 43) is verder gestegen. Nieuwe jurisprudentie en internationale regelgeving over witwassen blijft zich ontwikkelen (zie hoofdstuk zeven). Zo zal FIU-Nederland als gevolg van de vierde anti-witwas richtlijn van de Europese Unie, de komende jaren vermoedelijk meer informatie van de andere lidstaten gaan ontvangen. Oh ja, en op de valreep van deze uitgave doet de Parlementaire ondervragingscommissie Fiscale constructies onderzoek naar de werkwijze van trustkantoren en de fiscale adviespraktijk. Het toezicht blijkt, zacht gezegd, niet altijd optimaal te zijn (zie p. 16).

¹ Het NDB is te vinden op de homepage van de politie: <https://www.politie.nl/themas/nationaal-dreigingsbeeld-georganiseerde-criminaliteit-2017.html>

Dat neemt niet weg dat, ondanks deze nieuwe ontwikkelingen, de grote lijn in het deelrapport witwassen een jaar na dato nog steeds blijft staan. Er is daarom gekozen om geen *update* te maken, maar het oorspronkelijke deelrapport van 1 juni 2016 integraal uit te brengen. Het deelrapport heeft daarbij de nieuwe titel gekregen: "Witwassen: Criminaliteitsbeeldanalyse 2017". Verder zijn enkele storende taalfouten gecorrigeerd en zijn een paar tekstuele aanpassingen gemaakt om de leesbaarheid te bevorderen.

Een puntsgewijze samenvatting van de onderzoeksbevindingen is telkens te vinden aan het eind van hoofdstuk vijf tot en met acht.

Melvin Soudijn, 12 juni 2017

2 Domeinafbakening

Het centrale thema van dit deelrapport is witwassen. Witwassen wordt, net als in het vorige CBA (Soudijn & Akse, 2012), vanuit een economische invalshoek benaderd. Dat wil zeggen, er wordt gekeken naar het doel van witwassen, het integreren van misdaadgeld in de legale economie. Witwassen wordt in dit deelrapport daarom gedefinieerd als: het (doen) verrichten van handelingen waardoor de herkomst van crimineel geld ogenschijnlijk een wettige oorsprong krijgt.

De criminele herkomst van het geld kan alle terreinen van het NDB beslaan, variërend van de handel in verdovende middel tot fraude en vermogenscriminaliteit.

De domeinafbakening is volgens de richtlijnen van het NDB opgesteld. In het NDB wordt het onderzoeksdomein aangeduid als 'georganiseerde criminaliteit'. Dit domein betreft hier delicten die 1) tot stand komen in de structurele samenwerking tussen personen, 2) worden gepleegd met het oog op het gezamenlijk behalen van financieel of materieel gewin, 3) met een maximale strafdreiging van vier jaar of meer.

Conform de richtlijnen van het NDB wordt terrorisme, en dus ook terrorismefinanciering, buiten beschouwing gelaten.

Conform de richtlijnen van het NDB kent het deelrapport witwassen een geografische afbakening. Nederland (en daarmee de Nederlandse samenleving) staat centraal. Voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen is daarom vooral naar witwassen gekeken als de criminele herkomst betrekking heeft op activiteiten die in Nederland plaatsvinden of waarbij criminelen in Nederland zijn betrokken. Internationale trends en ontwikkelingen zijn meegenomen wanneer deze mogelijk voor Nederland een rol kunnen of gaan spelen.

De onderzoeksperiode beslaat de periode 2012-2016. Het gaat hierbij om de ontwikkelingen die zich hebben voorgedaan sinds het NDB dat in 2012 is verschenen.

Toekomstverwachtingen hebben betrekking op de jaren 2017-2021. In 2021 dient het volgende NDB te verschijnen.

3 Doelstelling en onderzoeksvragen

3.1 Doelstelling

Het doel van het onderzoek is het verschaffen van inzicht in de (toekomstige) ontwikkelingen op het thema witwassen en de gevolgen daarvan voor de Nederlandse samenleving, als bijdrage aan (bouwsteen voor) het Nationaal dreigingsbeeld 2017.

3.2 Onderzoeksvragen

Vanuit het NDB staan vier onderzoeksvragen centraal.

1. Welke nieuwe ontwikkelingen hebben zich op het thema witwassen voorgedaan?
2. Wat zijn de huidige gevolgen van witwassen voor de Nederlandse samenleving?
3. Welke ontwikkelingen op het thema witwassen zijn te verwachten in de periode 2017-2021?
4. Wat zijn de te verwachten gevolgen van witwassen in 2021?

De ontwikkelingen waarvan sprake is in de onderzoeksvragen één en drie zijn de ontwikkelingen in aard en omvang die van belang zijn voor de strategische besluitvorming. Nieuw betekent in dit verband een nieuwe ontwikkeling sinds het onderzoek op het thema witwassen vergeleken met het vorige NDB (Boerman *et al.*, 2012), en meer specifiek het CBA witwassen 2012 (Soudijn & Akse 2012).

Door de projectleiding van het NDB is een instrument ter beschikking gesteld voor het onderscheiden van gevolgen in de onderzoeksvragen twee en vier en het scoren van de schade. Dit biedt de mogelijkheid de ernst te scoren op de categorieën: gezondheid, milieu, overlast, financieel en ondermijning. De vaststellingen voor de schade in de huidige situatie (vraag twee) kunnen fungeren als basis voor de inschattingen van de toekomstige schade. De antwoorden op vraag drie zijn bepalend voor de toekomstige schade: liggen er geen relevante ontwikkelingen in het verschiets dan ligt de toekomstige schade in de lijn van de huidige schade. Dienen zich wel belangrijke veranderingen aan dan zal de toekomstige schade gaan afwijken van de huidige schade.

4 Onderzoeksmethoden en bronnen

Voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen is gebruik gemaakt van interviews, dossieronderzoek, informatie uit datasystemen van de overheid en de algemene literatuur. Hieronder volgt verdere toelichting.

Er is veel tijd gestoken in het benaderen van deskundigen op het gebied van de bestrijding van witwassen. De reden hiervoor is dat de methode van interviews, gezien de beperkte onderzoekstijd (zes maanden), de grootste kans geeft op inhoudelijke beantwoording van de onderzoeksvragen. De respondenten zijn verkregen door *snowballing*. Via het netwerk van de opsteller van dit deelrapport zijn personen aangezocht die kennis hebben van, of actief zijn in de bestrijding van witwassen en de georganiseerde criminaliteit. De contactpersonen fungeren op hun beurt weer als tussenpersoon naar nieuwe respondenten. Ook zijn de onderzoeksvragen uitgezet bij Knooppunt FinEC, Bureau Financieel toezicht (BFT) en de Tafel van 11 Financieel Recherchers (een overlegorgaan binnen de politie waar alle elf eenheden bij zijn aangesloten). Uiteindelijk is met 39 personen gesproken. Deze zijn werkzaam binnen de Nationale Politie (NP, N=1), Dienst Landelijke Recherche (DLR, N=4), regionale eenheden (N=12), de Financial Intelligence Unit (FIU)–Nederland (N=4), Functioneel Parket (N=2), Landelijk Parket (N=2), Douane (N=2), Belastingdienst (N=3), Fiscale inlichtingen- en opsporingsdienst (FIOD) met het *Anti Money Laundering Centre* (AMLC, N=2), Team Criminele Inlichtingen (TCI, N=1), de bankwereld (N=5) en één burgemeester. De gesprekken werden als “open interview” gevoerd aan de hand van de vier onderzoeksvragen.

De korte opleveringstermijn van het deelrapport en de daaraan gekoppelde focus op interviews liet beperkt ruimte tot dossieronderzoek. Als tussenoplossing is daarom overgegaan tot *cherry picking*. Dat hield in dat gebruik is gemaakt van het politieregistratiesysteem Summ-IT en het politiebevragingssysteem Blueview. Door bepaalde onderwerpen of zaaksnamen die door de respondenten werden aangedragen in deze systemen op te zoeken, konden direct de relevante gegevens in opsporingsdossiers worden ingekeken. Daarnaast zijn bestuurlijke CBA's van de RIEC's ingezien.

Een kanttekening bij het gebruik van de politiesystemen is wel dat gegevens van de FIOD hier niet in zijn opgenomen. De onderzoekers van de deelprojecten die betrekking hebben op fraude zijn daarom gevraagd om eventuele gegevens die relevant zijn voor witwassen te delen.

Er is ook gekeken of bepaalde datasystemen van de overheid een meerwaarde konden opleveren voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen. Vanuit FIU-Nederland en de afdeling Toezicht Rechtspersonen, Analyse, Controle en Kennisgeving (TRACK) van Justis onder het Ministerie van Veiligheid en Justitie zijn cijfermatige gegevens geleverd.

Tot slot is ook gebruik gemaakt van de (inter)nationale literatuur op het gebied van georganiseerde criminaliteit en witwassen.

5 Bevindingen onderzoeksvraag één. Welke nieuwe ontwikkelingen hebben zich op het thema witwassen voorgedaan?

Deze onderzoeksvraag focust op nieuwe ontwikkelingen in aard en omvang sinds het verschijnen van het NDB 2012 (Boerman *et al.*, 2012), en meer specifiek het CBA witwassen 2012 (Soudijn & Akse 2012) die mogelijk van belang zijn voor de strategische besluitvorming. Aard wordt hierbij uitgelegd als de vorm waarin witwassen wordt uitgevoerd en de personen of criminele samenwerkingsverbanden (csv's) die hiervoor verantwoordelijk zijn. Omvang heeft betrekking op de frequentie en schaalgrootte.

In paragraaf 5.1 komen verschillende vormen van witwassen aan de orde. In paragraaf 5.2 worden de betrokken personen en eventuele csv's behandeld. In paragraaf 5.3 wordt gekeken of er cijfers zijn te geven over de omvang van witwassen in zijn totaliteit en per vorm.

5.1. Vorm

In het CBA witwassen 2012 werd opgemerkt dat interviews en dossieranalyse een grote diversiteit aan witwasmethoden laten zien. Voor het CBA witwassen 2012 werden deze naar negen categorieën teruggebracht. Het ging om 1) constructies met een *loanback*, 2) gefingeerde omzet, 3) gefingeerde speelwinst, 4) ABC-transacties in vastgoed, 5) *trade based money laundering*, 6) *new payment methods*, 7) leasen, 8) stichtingen, en 9) verkoop in consignatie. Daarnaast speelde het gebruik van contant geld zo'n belangrijke rol, dat hier ook apart aandacht aan werd besteed.

Bijna alle witwasvormen uit het CBA witwassen 2012 zijn de afgelopen vier jaar nog steeds actueel. In sommige gevallen is daarbij sprake van nieuwe ontwikkelingen. Hieronder volgt per vorm een korte toelichting. Eerst wordt een algemene uitleg gegeven, soms verduidelijkt met voorbeelden van witwasconstructies die de afgelopen vier jaar zijn aangetroffen. Daarna worden de eventueel nieuwe ontwikkelingen benoemd voor zover die op Nederland van toepassing zijn. Vormen van witwassen die alleen in de literatuur worden genoemd, maar waarvan niet daadwerkelijk kan worden aangetoond dat deze in Nederland optreden, blijven buiten beschouwing.²

5.1.1 *Loanback*

Bij een *loanback* leent de crimineel zijn eigen, door criminaliteit verkregen vermogen aan zichzelf. Daarbij houdt hij de schijn op dat het geld aan iemand anders toebehoort. Voor de buitenwereld lijkt er sprake van een legitieme leningsovereenkomst tussen twee partijen. Een crimineel leent bijvoorbeeld een grote som geld van een particulier die in het buitenland woont. Met deze privélening wordt vervolgens de koop van een huis geregeld. Bij de notaris, makelaar of de bemiddelende bank lijkt het alsof de crimineel zelf een hypotheek heeft geregeld. Wat deze professionals echter niet weten is dat de particuliere hypotheeknemer en de hypotheekgever een valse voorstelling van zaken geven. In werkelijkheid wordt geen

² Er zou bijvoorbeeld witwassen via omissierechten kunnen plaatsvinden, maar dit is in Nederland niet gezien. Zie ook CBA witwassen 2012, p. 23.

lening verstrekt maar heeft de crimineel zijn eigen geld bij een familielid (of een vriend, of een fictief persoon) ondergebracht met de instructie om zogenaamd een privélening met hem overeen te komen.

Een variant op de *loanback* constructie is dat de crimineel zogenaamd anti-kraak gaat wonen namens een derde. Op papier betaalt de crimineel geen huur en bezit hij geen woning. In werkelijkheid heeft de crimineel de woning zelf gefinancierd en is dus de verhuilde bezitter van de woning.

Maar het kan nog simpeler. In de afgelopen jaren is het een enkele keer voorgekomen dat een crimineel met een grote hoeveelheid geld werd aangehouden. Als verklaring gaf de crimineel aan dat het een persoonlijke lening van een bepaalde persoon betrof. Vervolgens kwam die persoon aan het politiebureau om te verklaren dat het inderdaad om een net afgesloten lening ging. Deze persoon bleek ook daadwerkelijk vermogend, dus de verklaring leek plausibel. In werkelijkheid was er echter geen geld geleend en ging het om eigen criminele opbrengsten, maar dit viel lastig aan te tonen.

Maar *loanbacks* zijn lang niet altijd zo simpel. Wanneer het om grote vermogens gaat (meer dan een miljoen euro) of het misdaadgeld uit fraude is verkregen, nemen *loanbacks* vaak ingewikkelde vormen aan. Dan wordt niet meer gebruik gemaakt van particuliere leners maar zijn er financiële instellingen, bedrijven, trusts en buitenlandse *offshore* vennootschappen tussen geschoven.

Een nieuwe ontwikkeling die binnen de methode van *loanback* is gezien, is het gebruik van een *crowdfunding* platform. *Crowdfunding* is in feite een vorm van *crowdfinancing*. Daarmee wordt bedoeld dat de financiering van een project bijeen wordt gezocht door veel kleine particuliere investeerders direct te benaderen voor startkapitaal, in plaats van gebruik te maken van één grote financieel intermediair zoals een bank. Als particulier kan vaak al voor een laag bedrag worden ingelegd, maar het effect van de *crowd* (veel kleine particulieren) zorgt uiteindelijk voor voldoende kapitaal. Zodoende wordt de traditionele banksector voor het ophalen en uitzetten van investeringen omzeild. Maar *crowdfunding* kan ook voor witwassen worden misbruikt.³ Een voorbeeld. Een verdachte richtte zich tot de *crowd* voor de financiering van een vastgoedobject. Op een website tekenden enkele tientallen personen in voor bedragen variërend van enkele honderden tot duizenden euro's. Het vermoeden is dat de verdachte zelf achter deze personen zit. Mogelijk hebben deze geld van de verdachte gehad om te investeren, of bestaan zelfs niet eens. Op het moment van schrijven is niemands ware identiteit achterhaald.

5.1.2 Gefingeerde omzet

De gefingeerde omzet komt neer op het voorwenden van (bedrijfs)omzet. Klassiek is het mengen van contant crimineel geld met de dagopbrengst van een legale onderneming. Het totaalbedrag wordt vervolgens als de behaalde omzet opgevoerd. Daar wordt vervolgens keurig belasting over betaald en is daarmee witgewassen. Ondernemingen waar veel contacten in omgaan zijn hiervoor erg geschikt.

Het is ook mogelijk om omzet te fingeren bij dienstverlenende bedrijven door de bedrijfsactiviteiten te manipuleren. Een consultant kan bijvoorbeeld zijn omzet verhogen door

³ *Crowdfunding* kan ook voor fraude worden misbruikt. Er wordt dan geld bij de *crowd* opgehaald, maar uiteindelijk niet voor het aangegeven doel gebruikt. Zie ook het hoofdstuk over horizontale fraude in het NDB 2017.

naast zijn echte klanten ook een aantal niet bestaande klanten op te voeren (spookfacturen). Of door hoge rekeningen in te dienen die niet in overeenstemming met de geleverde prestaties zijn.

Een variant is het genereren van inkomen uit fictief dienstverband. Iemand is dan op papier in loondienst bij een bepaald bedrijf en kan daarmee een maandelijks inkomen verantwoorden. In werkelijkheid verricht de crimineel geen of nauwelijks werkzaamheden voor het bedrijf maar is er onderhands afgesproken dat de crimineel betaald krijgt met het geld dat hij zelf inbrengt. De crimineel geeft dan contant geld aan de eigenaar van het bedrijf die er vervolgens voor zorgt dat het, minus commissie, loonheffing en sociale premies, netjes als loon wordt uitbetaald.⁴ Vaak is het bedrijf van een bevriende crimineel of facilitator.

Binnen de vorm van gefingeerde omzet zijn geen nieuwe ontwikkelingen aangetroffen.

5.1.3 Gefingeerde speelwinst

Hierbij wordt de herkomst van vermogen verklaard uit zogenaamde speelwinst. Een crimineel wisselt bijvoorbeeld bij de croupier zwart geld om voor speelfiches, loopt vervolgens een rondje en levert daarna de fiches weer in met het verzoek het geldbedrag naar zijn bankrekening over te boeken. Het zwarte geld is daarmee in het financieel systeem gekomen en schijnbaar witgewassen. De crimineel kan de kassier ook vragen om de fiches in grote coupures uit te betalen en daarbij een speelwinstverklaring op te stellen. Het geld is dan voorzien van een legale herkomst.

Een variant is het overkopen van winnende loten. Iemand die een lot in handen heeft waar een prijs op is gevallen, wordt dan door de crimineel benaderd om dit lot over te kopen voor meer contant geld dan de prijs waard is.⁵

Soms wordt speelwinst pas ten tonele gevoerd op het moment crimineel geld in beslag wordt genomen. De verdachte verklaart dan dat het geld door gokken zou zijn gewonnen, en daarmee een legale herkomst heeft.

Tot slot bestaat ook de mogelijkheid door *online* gokken wit te wassen. Via bijvoorbeeld pokersites zou partij A bewust kunnen verliezen aan partij B om zo een geldbedrag over te maken. Partij B kan dan aantonen dat het speelwinst is. De speelwinst moet dan wel langs een legitieme goksite lopen, anders is de herkomstverklaring van geen waarde.

Er zijn op het gebied van gefingeerde speelwinst geen nieuwe ontwikkelingen op te tekenen.

5.1.4 ABC-transacties

In het kort komen ABC-transacties erop neer dat een onroerendgoedobject in korte tijd via drie (of meer) partijen wordt doorverkocht. A levert aan B, die vervolgens op korte termijn weer doorverkoopt aan C. Iedere doorverkoop gaat doorgaans gepaard met een prijsstijging.

⁴ Het opstellen van valse loonstroken wordt ook in fraudeconstructies gebruikt. Op basis van valse loonstroken wordt dan bij een bank een hypotheek of een bouwdepot aangevraagd. Als dit wordt toegekend, wordt het geld meestal snel weggesluisd en blijft de bank met een kostenpost zitten. Er is dan geen sprake van witwassen, maar fraude.

⁵ Daarmee komt het probleem van witwassen overigens bij de verkoper te liggen. Hij kan immers nu geen legitieme verklaring voor de herkomst van zijn contante geld meer geven.

Daarbij zal één van de partijen legaal inkomen proberen te creëren door een grote waardevermeerdering (of soms een waardevermindering). Die vermeerdering kan vals zijn als één van de partijen ver boven of onder de marktprijs heeft betaald, of als via een valse taxatie de waarde incorrect is vastgesteld. Maar de waardevermeerdering is soms ook echt wanneer het pand uitvoerig wordt gerenoveerd. De truc is dan om de kosten van de renovatie contant met crimineel geld te financieren. Een andere mogelijkheid die in opsporingsonderzoeken langs is gekomen, is dat twee criminelen middels de overdracht van een pand een onderlinge betaling regelen. Door gebruik te maken van een tussenpersoon, wordt gepoogd een rechtstreekse link te verhullen.

De criminele betrokkenheid kan liggen bij alle drie, één of twee van de partijen. Of zelfs geen enkele. In het laatste geval is er natuurlijk niets aan de hand. ABC-transacties kunnen dan ook een legitiem doel hebben, bijvoorbeeld om een bemiddelende partij te laten meeprofiteren, om de identiteit van een bepaalde partij af te schermen of om fiscale redenen.

Op het gebied van ABC-transacties zijn geen nieuwe ontwikkelingen gezien.

5.1.5 Trade based money laundering

In de categorie *trade based money laundering* (TBML) wordt het (inter)nationale handelsverkeer misbruikt. Volgens de *Financial Action Task Force* (FATF) lenen legale internationale goederenstromen zich uitstekend om crimineel geld te verplaatsen door het enorme volume dat daarin omgaat, de complexiteit rond de financiering ervan, de gebrekkige internationale uitwisseling van douanegegevens en de gebrekkige capaciteiten om in handelsstromen illegitieme transacties te ontdekken (FATF, 2006).

De methode van TBML houdt in dat met crimineel geld legale goederen worden gekocht die vervolgens naar een ander land worden verscheept. Daar worden de goederen verkocht, en de crimineel ontvangt daarvan zijn deel. Als het witwasschema goed is geregeld, heeft de crimineel ook een operationeel handelsbedrijf waar de opbrengsten op de bedrijfsresultaten kunnen worden bijgeboekt. Het geld is dan effectief witgewassen. In een minder complex schema heeft de crimineel geen handelsbedrijf, maar ontvangt hij contant de opbrengsten van de goederenverkoop. Daarmee is het geld alleen verplaatst, en dus nog niet economisch witgewassen.

Opmerkelijk is dat de FATF en de internationale literatuur TBML alleen aan de hand van *over-* en *underinvoicing* beschrijven. De goederen worden dan tegen een te hoge of een te lage handelswaarde in de boeken opgenomen (eigenlijk een vorm van gefingeerde omzet). Nederlandse opsporingsonderzoeken hebben echter laten zien dat TBML ook via reële prijzen kan verlopen (Soudijn, 2014).

In de internationale literatuur wordt TBML vaak in verband gebracht met de *Black Market Peso Exchange* (BMPE) uit Zuid-Amerika. De BMPE is een variant op TBML die is ontstaan doordat Zuid-Amerikaanse overheden ongunstige wisselkoersen of te strakke deviezenbepalingen voor reguliere handelaren hanteren. In het kort komt de methode van BMPE er op neer dat Zuid-Amerikaanse criminelen via een tussenpersoon (een *broker*) hun dollaropbrengsten uit de Amerikaanse drugsmarkt tegen bijvoorbeeld Colombiaanse peso's wisselen. De tussenpersoon zoekt legale handelaren die juist weer dollars nodig hebben om goederen uit Amerika te importeren maar de lokale wisselkoers ongunstig vinden. De tussenpersoon stelt dan de (drugs)dollars beschikbaar voor de legale handelaar. De handelaar importeert daarmee de goederen, verkoopt die op de lokale markt tegen peso's en draagt de opbrengsten tegen een vooraf afgesproken wisselkoers over aan de tussenhandelaar.

De BMPE wordt in de literatuur specifiek met Zuid-Amerika in relatie gebracht en niet met Europa. Dit werd in het CBA witwassen 2012 als een mogelijke lacune gezien. Een nieuwe ontwikkeling is dat uit opsporingsonderzoek inderdaad is gebleken dat enkele Nederlandse bankrekeningen in relatie met BMPE zijn te brengen.

Als variant op TBML bestaat ook *sham litigation*. Twee partijen hebben daarbij zogenaamd een zakelijk conflict dat ze voor de rechter brengen. Een partij goederen is bijvoorbeeld niet geleverd of een betaling is te laat. De ene partij heeft daar een boeteclausule opgezet die de andere partij dan moet betalen. De betaling opgehoogd of verminderd met de boeteclausule is dan in feite het wit te wassen bedrag. Door met behulp van een advocaat het zakelijk 'conflict' voor de rechter te brengen, wordt de schijn van legale herkomst sterker gemaakt. In het CBA witwassen 2012 werd *sham litigation* nog niet benoemd.

5.1.6. New Payment Methods

De FATF gebruikt vanaf 2006 de term *New Payment Methods* (NPM) om het misbruiken van nieuwe betaalsystemen te omschrijven waarbij geld wordt weggesluisd, verhuuld of geïnvesteerd (FATF, 2006a; 2010). De betekenis van "new" wordt echter niet gegeven. Uit de FATF rapporten is op te maken dat het gaat om betaalmethoden die nog niet tot het huidige reguliere scala worden gerekend. In het CBA witwassen 2012 is dat vooral vertaald naar criminelen die gebruik maken van *prepaid debetcards*.

Prepaid debetcards zijn betaalkaarten waar een bepaalde financiële waarde op is geladen. Zo'n kaart ziet eruit als een gewone *credit-* of *debetcard* maar is niet gekoppeld aan een individuele tegenrekening bij een bank. In tegenstelling tot het CBA witwassen 2012, waar dergelijke kaarten nog een novum voor de opsporing waren, worden deze kaarten nu vaker in opsporingsonderzoeken in beslag genomen. Het gaat dan om kaarten die doorgaans ook in Nederland zijn uitgegeven en aangeschaft. Dergelijke kaarten zijn minder anoniem dan het lijkt. Ergens is identificatie nodig, zoals bij het aanvragen van de kaart of op het moment dat geld op de kaart wordt gestort. De kaarten die in Nederland worden uitgegeven zijn daardoor tot persoonsniveau te herleiden (hoewel er natuurlijk altijd van katvangers gebruik kan worden gemaakt).

Daarnaast zijn er ook buitenlandse debet kaarten aangetroffen waarbij het voldoende bleek om ter identificatie een kopie van een paspoort op te sturen. Met deze kaarten kan dagelijks 3.000 euro worden opgenomen, tot een maximum van 45.000 euro per maand.

In 2013 gaf de FATF een nieuw rapport uit waarin niet meer van NPM, maar van NPPS (*New Payment Products and Services*) werd gesproken (FATF 2013).⁶ Met "new" wordt nu door de FATF bedoeld "new ways of initiating payments through, or extending the reach of, traditional retail electronic payment systems, as well as products that do not rely on traditional systems to transfer value between individuals or organisations" (FATF 2013, p. 4). Het rapport uit 2013 heeft het niet alleen over *prepaid cards*, maar ook over *mobile payments* en *internet-based payment services*. Witwassen met *mobile payments* is in de onderzoeksperiode niet in Nederland gezien, maar *internet-based payment services* des te meer. Daarbij wordt ook gebruik gemaakt van *decentralised digital currencies*, die in dit deelrapport voor het gemak *cryptocurrencies* worden genoemd. Denk bijvoorbeeld aan bitcoin, litecoin of NXT. Elk van deze systemen heeft zijn eigen digitale valuta gecreëerd waarbij accounthouders bedragen

⁶ Aangezien NPPS de meest recente term van de FATF is, wordt deze term in dit deelrapport verder gehanteerd.

aanhouden in digitale portemonnees zonder bancaire tegenrekening in de ‘analoge’ wereld.⁷ De *cryptocurrencies* die in opsporingsonderzoeken worden aangetroffen, zijn doorgaans gebruikt in combinatie met internetbetaalsystemen op het *Darknet*.

Een nieuwe ontwikkeling bij NPPS die in Nederland is gezien, is het gebruik en opzetten van een *payment service provider* (PSP). Een PSP is een online-betaaldienstverlener die de betalingen bij zowel *online* als *offline* winkeliers kan afhandelen. Het voert voor dit deelrapport witwassen te ver om allerlei technische varianten van de PSP te behandelen. Relevant is dat uit opsporingsonderzoeken is gebleken dat het gebruik van een PSP onbedoeld de crimineel kan helpen bij het verhullen van de herkomst van zijn omzet. De reden hiertoe is dat een PSP vaak verschillende transacties opspaat om deze in een grotere *batch* bij de bank aan te leveren. Omdat de transacties dan niet meer op consumentenniveau zijn uitgesplitst, kan de bank geen compliance meer uitoefenen. De compliance ligt daarom bij de PSP, maar de PSP is vaak weer in het buitenland gevestigd en ziet te weinig details. Ook is het de vraag of een eventuele melding die de PSP in het buitenland doet, wel adequaat aan FIU-Nederland wordt doorgezet.

Een nieuwe ontwikkeling op het gebied van PSPs is verder dat verdachten zelf de beschikking over een PSP hadden of bezig waren er één op te richten. Door zelf een PSP ter beschikking te hebben, is de compliance volledig onder controle. Daarmee ontstaat een goede mogelijkheid voor de crimineel om zijn cliënten of zijn omzet te verhullen. Als zodanig kan daarbij sprake zijn van *loanback* in een nieuw jasje.

5.1.7 Leasen en huren

Evenals het CBA witwassen 2012 worden in de huidige onderzoeksperiode door veel criminelen auto's geleased. Daarbij betaalt de crimineel het leasebedrijf eenmalig of in termijnen met contant geld. Omdat de auto wordt geleased en niet gekocht, hoeft er volgens de Nederlandse regelgeving geen melding bij FIU-Nederland worden gedaan. In diverse gevallen is gebleken dat de leasende partij willens en wetens helpt bij het afschermen van de gebruiker. De termijn van het leasecontract wordt op papier verkort (dit helpt om het traceerbare financiële uitgavenpatroon te drukken) of de naam van een andere persoon dan de gebruiker wordt op het contract gezet. Om extra belemmeringen voor inbeslagnames op te werpen, worden de auto's soms ook over de grens bij Duitse of Belgische leasebedrijven geleased. Dit is echter geen nieuwe ontwikkeling.

Door criminelen worden auto's ook per dag gehuurd in plaats van op langere termijnen geleased. Wanneer het huren echter gedurende enkele maanden plaatsvindt, is er in feite sprake van leasen. Ook dit is geen nieuwe ontwikkeling.

Uit opsporingsonderzoeken komt verder naar voren dat enkele franchise ondernemers van autoverhuurbedrijven hun eigen interne regels overtreden. Tegen de algemene voorwaarden in accepteren zij van criminelen contant geld. Daardoor helpen zij de crimineel een papieren spoor te onderbreken.

Ook woningen en appartementen worden geleased, of misschien beter gezegd, op de particuliere markt gehuurd. De truc zit hem er dan in om de maandhuur rechtstreeks in

⁷ Voor een overzicht van de koersen van 95 cryptocurrencies, zie bijvoorbeeld <http://cryptmarketcap.com/>

contanten aan de verhuurder te betalen, of de betaalrekening van een tussenpersoon te gebruiken. Die tussenpersoon maakt het geld dan over naar de verhuurder. In beide gevallen ontbreekt een geldspoor tussen huurder en verhuurder. Ook heeft de huurder geen bezit op naam, zodat er geen beslag bij hem kan worden gelegd. Een bijkomend voordeel voor de crimineel is dat bij huren ook geen wettelijke verplichting tot melden aan FIU-Nederland bestaat.

Er zijn in dit segment geen nieuwe ontwikkelingen op te tekenen.

5.1.8 Stichtingen

Bij witwassen met behulp van stichtingen moet met name gedacht worden aan stichting administratiekantoor.

Net als in het CBA witwassen 2012, komt de stichting administratiekantoor in de huidige onderzoeksperiode in enkele witwasconstructies naar voren. Zulke stichtingen zijn opgericht ten behoeve van investeringen van vermogen in Nederland. Daar wordt doorgaans onroerend goed in ondergebracht of de aandelen van een vennootschap waarin vastgoed het vermogen vormt. De stichting geeft daarop certificaten uit waarmee recht op dividend kan worden geclaimd. Met andere woorden, de stichting heeft het juridisch eigendom (van de aandelen van de vennootschap) en de certificaathouders het economisch eigendom (van de vennootschap). Een kenmerk van deze certificaten is dat het eigendom of de eigendomsoverdracht niet in openbare registers valt terug te vinden. Het juridische eigendom van onroerend goed kan weliswaar worden opgezocht in het kadaster, maar het economische eigendom moet blijken uit het register van certificaathouders dat vaak op het kantoor van de stichting wordt bijgehouden. Dit register kan derhalve niet zomaar door derden/buitenstaanders worden geraadpleegd. Ook bestuurswisselingen zijn nergens verplicht vastgelegd en daardoor voor derden/buitenstaanders moeilijk te onderzoeken.

Andere vormen van stichtingen komen ook voor. In plaats van het afschermen van het eigendom is in opsporingsonderzoeken gezien dat criminelen gebruik maakten van een 'gewone' stichting om bancaire niet op te vallen. In bijvoorbeeld één zaak hadden zij geleerd dat de transacties die zij eerder over particuliere bankrekeningen lieten lopen, tot meldingen bij FIU-Nederland hadden geleid. Maar door het gebruik van een stichting werden dezelfde soort transacties nu niet meer door de bank als verdacht aangemerkt.

In andere opsporingsonderzoeken bleek dat een stichting derdenrekening werd misbruikt. Een stichting derdenrekening is een legitieme constructie om derdengelden (geldsommen van derden die door bepaalde beroepsgroepen, zoals advocaten, notarissen of gerechtsdeurwaarders uit hoofde van hun functie worden beheerd) te beschermen in geval van een eventueel faillissement van de dienstverlener. Deze gelden worden dan niet tot het vermogen van de rekeninghouder gerekend, maar staan daar slechts 'geparkeerd'. In enkele gevallen is gebleken dat criminelen een beheerder (notaris, advocaat) van zo'n rekening hadden gecorrumpeerd. Door hun beroepsgeheim was de herkomst van het geld op de derdengeldrekening extra afgeschermd.

Er zijn geen nieuwe ontwikkelingen op het gebied van stichtingen onderkend.

5.1.9 Verkoop in consignatie

Bij deze constructie neemt een bemiddelaar (vaak een handelaar) voor persoon A één of meerdere objecten onder zijn hoede. Het is dan de taak van de bemiddelaar om een koper

(persoon B) voor de betrokken objecten te zoeken. Aan de verkoop hangt voor de bemiddelaar een provisie.

Consignatie als witwasmethode houdt vaak in dat de crimineel een bemiddelingsrol fingeert. De goederen die hij in consignatie heeft, behoren ook in werkelijkheid aan hem toe. Het voordeel hiervan is dat het goed dat zogenaamd in consignatie is gegeven niet aan de crimineel kan worden toegeschreven zolang de valse constructie niet is ontrafeld.

Opvallend is dat sommige criminelen letterlijk spreken over het in consignatie geven van criminele goederen zoals vuurwerk, gestolen merkartikelen en cocaïne. Die moet een andere persoon dan verkopen voor de financierder en feitelijk eigenaar. In zo'n geval is geen sprake van economisch witwassen omdat het om illegale handelswaar gaat.

Er zijn geen nieuwe ontwikkelingen op het gebied van verkoop in consignatie te geven.

5.1.11 Contant geld

In het CBA witwassen 2012 is geconstateerd dat crimineel geld ook simpelweg contant wordt uitgegeven in het legale economische verkeer zonder dat het een traject van plaatsen en verhullen heeft doorgemaakt. Betalingen die betrekking hebben op de eerste levensbehoeften of eenvoudig vermaak roepen bij de verkopende partij geen vragen op en kunnen dus ongehinderd doorgang vinden. Ook vermogende criminelen die gebruik maken van ingewikkelde constructies houden er vaak contante betalingen voor dagelijks gebruik op na.

Bij contante betalingen moet overigens niet alleen aan kleine bedragen worden gedacht. De dagelijkse uitgaven van een vermogende crimineel kunnen in de duizenden euro's lopen wanneer hij zijn status afmeet aan het geld dat hij ter gelegenheid van *Wein, Weib und Gesang* laat rollen.

Witwasconstructies zijn verder niet nodig wanneer de crimineel zich er van verzekerd weet dat er geen meldingen richting FIU-Nederland volgen of dat de transactie niet door de belastingdienst met hem in verband is te brengen. Dat is bijvoorbeeld het geval wanneer de crimineel familie- of vriendschappelijke banden met de verkoper heeft. Verkopers kunnen ook onder druk worden gezet om geen melding te doen. Dat kan door botte dreigementen, maar ook door een subtiel spel te spelen. Uit de interviews bleek de volgende casus. Een crimineel plaatst bij een keukenboer een bestelling voor een duur keukenblok. Afsproken wordt dat er na plaatsing over bankrekening zal worden betaald. De keukenboer maakt vervolgens kosten door het keukenblok bij de fabriek te bestellen en op maat aan te passen. Als de keuken geplaatst wordt, geeft de crimineel aan dat hij toch contant wil betalen *en* geen melding wil hebben. De keukenboer ziet zich voor een probleem. De betaling niet accepteren is voor hem een verliespost want het keukenblok is al verzaagd en wordt door de fabriek niet teruggenomen. De betaling contant accepteren en melden is ook geen oplossing, want een melding in relatie tot betaling keukenblok is naar hem traceerbaar. Uiteindelijk neemt hij de contante betaling aan en doet geen melding.

Net als in het CBA witwassen 2012 wordt in de huidige onderzoeksperiode een omvangrijke criminele diensteneconomie gezien waarin crimineel geld contant naar het buitenland wordt verplaatst of gesmokkeld. Voor een nadere uitleg van dit proces, zie paragraaf 5.2. Het criminele geld komt vervolgens in het buitenland in het financieel stelsel terecht dankzij corrupt bankpersoneel of financieel facilitators aldaar. Er is echter weinig zicht gekregen op hoe dit precies in zijn werk gaat omdat het zich in het buitenland afspeelt.

Nieuw is dat het *bank-to-bank* vervoerssysteem van contant geld is misbruikt (FATF/MANAFATF 2015, p. 73; p. 82). Dit systeem betreft internationale contante geldstromen tussen banken die via speciale vervoersbedrijven (*Cash and Valuables in Transit Companies* – CVIT) als cargo of in postzakken wordt vervoerd. De FATF/MENAFATF (2015, p.82) geeft aan dat voor dit vervoer geen speciale douanevereisten bestaan, maar dat het volstaat om aan te geven om hoeveel kilo papiergeld gaat. De UBO (de uiteindelijk belanghebbende) en de betrokken banken hoeven niet te worden vermeld. Vaak staat alleen het CVIT bedrijf als zender en ontvanger op de verschepingsformulieren. Het gevolg hiervan is dat douaneautoriteiten vrijwel geen informatie tot hun beschikking hebben om uit op te kunnen maken of het hier om legitiem *bank-to-bank* vervoer gaat, of om “criminal cash hiding in plain sight” (FATF/MENAFATF 2015, p. 73).

5.2 Betrokkenen

In het CBA witwassen 2012 is aandacht besteed aan de personen die actief zijn bij het witwassen van crimineel geld. Daarbij werd betrokkenheid opgedeeld in personen die als katvanger (stroman) of als financieel facilitator actief waren. De financieel facilitators werden verder opgesplitst in zij die een papieren geldspoor creëerden en zij die zich bezighielden met contant geld.

Deze onderverdeling houdt grotendeels nog stand. Sommige facilitators vallen in beide categorieën. Een nieuwe ontwikkeling is de opkomst van financieel facilitators in het FinTech domein. In de volgende paragrafen volgt een nadere toelichting.

Katvangers

Katvangers, ook wel stromannen genoemd, worden als eerste categorie personen onderscheiden die betrokken zijn bij het witwassen van crimineel geld. Katvangers hebben geen unieke vaardigheden, maar worden door de crimineel simpelweg naar voren geschoven om de werkelijke zeggenschap, eigendomsverhouding of gerechtigheid tot vermogen of een object te verhullen. De katvanger handelt voor de buitenwereld op eigen titel, maar fungeert in werkelijkheid als instrument voor de crimineel. De crimineel weet daardoor officiële registratiesystemen te ontlopen. De inzet van katvangers kan er ook toe leiden dat de Wet bevordering integriteitsbeoordelingen door het openbaar bestuur (Wet Bibob) omzeild kan worden.

Katvangers zijn er dertien in een dozijn. Te denken valt aan iemand die aan lager wal is geraakt en tegen een kleine (periodieke) vergoeding een telefoon, auto of bedrijf op naam zet.

Maar ook goede bekenden of familieleden treden regelmatig als katvanger op. In zulke gevallen kan de katvanger sterk van het witwassen meeprofitieren. Denk bijvoorbeeld aan de crimineel die zijn vrouw naar voren schuift bij de aanschaf van een woonhuis en daar samen met haar in gaat wonen.

Financieel facilitators

Terwijl een katvanger makkelijk inwisselbaar is en geen speciale kennis heeft, is een facilitator iemand die schaarse kennis, middelen of vaardigheden bezit die nodig zijn voor het

uitvoeren van een bepaald misdrijf. De inzet van de facilitator is daarmee essentieel voor de uitvoering van dat criminele feit (Kleemans *et al.*, 2002).

In deze deelrapportage heeft een *financieel* facilitator betrekking op iedereen die een crimineel op het gebied van witwassen terzijde staat en daarbij een sleutelrol vervuld. Zoals ook in het CBA witwassen 2012 werd aangevoerd, is daarbij een onderverdeling te maken in twee categorieën. De eerste categorie betreft financieel facilitators die een papieren spoor creëren of verhullen. De tweede categorie betreft financieel facilitators die zich bezighouden met fysiek geld.

Papieren (schijn)werkelijkheid

Deze groep financieel facilitators legt zich toe op het creëren van een papieren (schijn)werkelijkheid. Zij zorgen ervoor dat op papier alles lijkt te kloppen door de criminele herkomst van het geld te verhullen en uiteindelijk te legitimeren. Zo kan het criminele geld via formele kanalen worden weggesluisd. Vervolgens kan via bijvoorbeeld *offshore* constructies het zichtbaar en belastbaar inkomen omlaag worden gebracht, terwijl wel van de vruchten gebruik wordt gemaakt. De Panama Papers geven een goede inkijk hoe legitieme structuren hierbij bewust misbruikt worden en zich bewust laten misbruiken (Obermayer & Obermaier, 2016).

Dit laatste probleem, het zich bewust laten misbruiken, wordt ook door enkele respondenten met kennis en ervaring in complexe strafzaken en strategische projecten gesignaleerd. Deze respondenten melden dat grote aantallen legitieme facilitators die werkzaam zijn in de financiële sector (met name de trustsector wordt genoemd), zo gericht zijn op het verkrijgen en behouden van cliënten, dat de uitvoering van compliance vrijwel achterwege blijft. Er is hierbij geen sprake van omkoping, maar van geïnstitutionaliseerd handelen waarin alleen het belang van de cliënt voorop staat.⁸ Volgens deze respondenten is een deel van het probleem een gebrek aan adequaat toezicht (waarbij ingewikkelde fiscale wetgeving en bijzondere verdragen de zaken verder compliceren). Gezien de beperkte onderzoekstijd ontbrak het echter aan tijd en mogelijkheden om de effectiviteit van de toezichthoudende instanties nader te onderzoeken.⁹

Informatie van het Dienst Informatieknooppunt Landelijke Recherche Financieel economisch (DIK LR Finec) wijst verder uit dat tientallen kleinere financieel dienstverleners zich bewust tegen of in de onderwereld begeven. Zij afficheren zich als accountant, fiscalist, consultant, boekhouder, juridisch adviseur of oprichter van bedrijfsconstructies. Zij weten goed de weg in de (internationale) bovenwereld met al haar regels. Hun activiteiten richten zich doorgaans op het opzetten van verhullende bedrijvenstructuren, en soms zijn zij ook betrokken in de huur of aan- en verkoop van vastgoed.

⁸ Zie ook het evaluatierapport over de effectiviteit van de witwasbestrijding in Nederland (Van der Knoop & Rollingswier, 2015). Daarin wordt aangegeven dat slechts 1% van het aantal meldplichtige instellingen ongebruikelijke transacties meldt (p. 12). Dit zou kunnen duiden op non-compliance. Daar is echter in het evaluatierapport verder geen onderzoek naar gedaan.

⁹ In het rapport van Van der Knoop & Rollingswier (2015, p. 13) wordt gemeld dat in de periode 2010-2013 Bureau Toezicht WWFT jaarlijks 1,9%, Bureau Financieel Toezicht 0,14%, de Nederlandsche Bank 7% en Autoriteit Financiële markten 0,02% van het aantal instellingen bezoekt waarop zij moeten toezien.

Het criminele geld kan ook op zodanige wijze in het zicht van toezichthouders (bijvoorbeeld de belastingdienst) worden gebracht, dat het een stempel van goedkeuring krijgt en daarmee de weg vrijmaakt voor aanwending in de legale economie. Informatie van het DIK LR Finec wijst uit dat vastgoed daarbij een grote rol speelt.

Zo zijn tientallen financieel facilitators bij DIK LR Finec in beeld gekomen die formeel werkzaam zijn als makelaars, vastgoedhandelaren of huurbemiddelaars. Op basis van de Standaard Bedrijfsindeling (SBI), een classificatie voor bedrijfsactiviteiten, richten zij zich met hun ondernemingen vaak op maatschappelijke activiteiten die met vastgoed te maken hebben (bijvoorbeeld via de handel, beheer, verhuur, bemiddeling, belegging, projectontwikkeling van vastgoedobjecten) of relevante zaken (hotel-restaurant, monumentenzorg, interieur ontwerp, winkel in meubels).¹⁰ Maar opvallend genoeg hebben zij soms ook bedrijven die worden geclassificeerd als groothandel in bovenkleding, bestrijdingsmiddelen of de binnenvaart. In ieder geval zorgen zij ervoor dat crimineel geld als belegging in panden wordt geïnvesteerd, houden zij kopers of huurders buiten het zicht van de overheid, schuiven zij met panden als betaling voor derden of bemiddelen zij in panden voor het plegen van criminele feiten (cannabis kweken, mensenhandel).

Ook zijn enkele geheimhouders (notarissen en advocaten) betrokken bij het creëren van een papieren (schijn)werkelijkheid. De notarissen komen (uiteraard) naar voren in relatie tot vastgoed, waarbij zij in de unieke positie verkeren dat zij, in tegenstelling tot de gewone financieel dienstverleners, een beroep kunnen doen op een geheimhouderstatus. Personen uit de advocatuur zijn betrokken geweest bij feiten die betrekking hebben op misbruik van hun derdenrekening, het opzetten van niet-integere constructies, valsheid in geschrifte, meewerken aan *sham litigation* en het doen van transacties die door de FIU-Nederland verdacht zijn verklaard.

Als financieel facilitator zijn verder handelaren in auto's, boten of horloges actief die er bewust voor zorgen dat de daadwerkelijke koper of gebruiker wordt afgeschermd.

Nieuw ten opzichte van het CBA witwassen 2012 is een bepaalde vorm van facilitering in het FinTech domein. Het betreft IT-ers die zijn onderlegd in (nieuwe) financieel technologische ontwikkelingen en daarvoor producten kunnen bouwen. Te denken valt aan het bouwen van een PSP of een *crowdfunding* platform. In de onderzoeksperiode is één Nederlandse verdachte hierbij in beeld gekomen. Tegelijkertijd is er informatie dat andere personen in het buitenland ook deze diensten voor Nederlandse verdachten verzorgen.

Meerdere van de financieel facilitators zijn in het criminele milieu goed bekend. Dat blijkt uit het feit dat diverse criminelen bij hen uitkomen voor dienstverlening.

Gezien de aard van de werkzaamheden, het creëren van een vals papieren spoor, is er ook een link met het thema fraude en fraudeurs te leggen. Niet alleen plegen zij valsheid in geschrift, maar enkele financieel facilitators zijn eerder ook betrokken geweest bij hypotheekfraude, belastingfraude of faillissementsfraude. Een enkeling heeft zelfs zijn startkapitaal aan fraude ontleend. Het ontbrak echter aan onderzoekstijd om de overlap witwassen-fraude uit te diepen.

¹⁰ Gegevens afkomstig van TRACK. Peildatum 8 april 2016.

Contant geld

De tweede groep zijn financieel facilitators die hun activiteiten volledig op contant geld hebben ingericht. De DIK LR Finec heeft in de onderzoeksperiode zicht gekregen op meer dan 100 van dergelijke facilitators. Zij houden zich grotendeels bezig met het verplaatsen van geld. Tot de categorie die actief is met contant geld kunnen ook enkele personen uit het FinTech domein worden gerekend.

Het grootste deel van de facilitators in het contante geldcircuit die tijdens de huidige onderzoeksperiode bij de opsporingsdiensten in beeld kwamen, houdt zich bezig met het op een of andere manier over de landsgrenzen brengen van crimineel geld. Omdat Nederland gekenmerkt wordt door transitcriminaliteit (Kleemans *et al.*, 2002; Van de Bunt *et al.*, 2007), is veel vraag naar hun diensten. Transitcriminaliteit heeft betrekking op de internationale, illegale handel, zoals smokkel van verdovende middelen, waarbij Nederland fungeert als invoer-, doorvoer- of uitvoerland. Het gevolg van transitcriminaliteit is dat, vanuit het oogpunt van de crimineel, de winst in het verkeerde land ligt. Waarbij deze winst ook nog eens in contanten, in kleine coupures en vaak de verkeerde valuta is. Er worden daarom specialisten aangezocht die het geld over de landsgrenzen kunnen brengen. Het over de landsgrenzen brengen van crimineel geld kan zowel fysiek als virtueel. Daarmee is crimineel geld overigens nog niet in het financiële systeem gebracht, maar het is vaak de opmaat voor verdere witwasconstructies.

Als een criminele ondernemer regelmatig grote bedragen fysiek de grens over wil brengen, dan kan hij deze activiteit uitbesteden. Hij kan daarbij specifieke organisaties inschakelen die gebruik maken van geldkoeriers. Ten opzichte van het CBA witwassen 2012 is in de afgelopen onderzoeksperiode beter zicht gekomen op verscheidene van dergelijke organisaties en hun werkwijze. Als bijvoorbeeld een Zuid-Amerikaanse groothandelaar in cocaïne zijn opbrengsten vanuit Nederland naar Zuid-Amerika wil halen, schakelt hij een *broker* in.¹¹ Deze bemiddelaars quoten de groothandelaar een prijs waartoe zij de opdracht willen uitvoeren. Als beiden een akkoord bereiken, wendt de *broker* zich vervolgens tot zijn eigen netwerk en zoekt financieel facilitators in Nederland die voor hem de opdracht kunnen uitvoeren. Deze financieel facilitators zoeken vervolgens op hun beurt geldkoeriers aan die tegen betaling bereid zijn een geldbedrag naar Zuid-Amerika te smokkelen. De facilitator in Nederland regelt verder ook de smokkelmethode (dubbele bodems in koffers, rugzakken of trekstangen) en wisselt het geld eventueel om in 500 euro biljetten.

Fysiek geld kan ook op andere manieren dan met geldkoeriers worden verstuurd. De meest simpele vorm is het gewoon op de post te doen. Uiteraard zijn er dan geen financieel facilitators nodig. De misdaadondernemer kan ook zijn eigen vrachtverkeer of dekladingen gebruiken. Hij smokkelt dan bijvoorbeeld eerst drugs in een vrachtwagen naar Groot-Brittannië, en de opbrengsten in dezelfde vrachtwagen weer terug. Vanuit de buitenlandse literatuur wordt soms ook melding gedaan dat grote sommen geld in containers of machineonderdelen verborgen zitten. Tijdens de onderzoeksperiode zijn echter geen criminele organisaties in beeld gekomen die zich hiermee bezighouden. Wel is gezien dat een bedrijf gebruik maakte van zendingen bevroren kippenvlees om daarin geld te verbergen en te smokkelen. Volgens een rapportage van de FATF/MENAFATF is ook gebleken dat “criminal groups may have found a way of infiltrating cash into the outwardly legitimate bank-to-bank shipment system, such that it can be ‘hidden in plain sight’” (2015, p. 73). In

¹¹ Omdat deze *brokers* in Zuid-Amerika zitten en zich op de achtergrond houden, is hun identiteit in Nederland niet bekend.

opsporingsonderzoeken is echter nog niet gezien dat criminelen in Nederland van deze methode gebruik maken.

Wat wel regelmatig in opsporingsonderzoeken is gezien, is dat criminelen in Nederland een virtueel geldsmokkeltraject aangaan. Daarbij vond de routing vaak plaats van Groot-Brittannië naar Nederland, maar ook transacties naar Turkije, India, Dubai en Libanon kwamen voor. De verklaring voor het hoge aantal transacties in relatie tot Groot-Brittannië is simpel. Drugscriminelen in Nederland exporteren veel drugszendingen naar dat land en worden daar in ponden betaald. Het geld in Groot-Brittannië wordt vervolgens naar *money service businesses* (de vergunde sector in Groot-Brittannië die slecht wordt gecontroleerd) of illegale geldtransactiekantoren (waar zonder vergunning wordt geopereerd) gebracht. Vanuit deze bedrijfjes wordt contact opgenomen met een *broker* in Dubai of India die zijn contacten in Nederland inschakelt om het equivalent van het ingelegde bedrag in ponden fysiek in euro's aan de drugscrimineel te laten uitkeren. Er wordt dus niet daadwerkelijk geld tussen Groot-Brittannië en Nederland gesmokkeld. Het gaat om virtuele geldsmokkeltrajecten. De uitbetaling in Nederland wordt verzorgd door personen die zonder vergunning bedrijfsmatig geldbedragen overmaken. Er is dan sprake van een illegaal geldtransactiekantoor, maar doorgaans wordt een dergelijke financieel facilitator een ondergronds bankier genoemd.¹²

Passas (1999, 2005) wees er enige jaren geleden op dat de term 'ondergronds bankier' eigenlijk de lading niet goed dekt. Anders dan het overmaken van geld waarbij in de lokale valuta wordt uitbetaald, zouden geen andere bancaire activiteiten (bijvoorbeeld het verstrekken van hypotheeken, *letters of credit*, verzekeringen of spaarrekeningen) worden verricht. Nieuw in de huidige onderzoeksperiode is echter dat sommige ondergrondse bankiers ook andere diensten aanbieden in het segment van de papieren (schijn)werkelijkheid. Dit doen zij door criminelen bij de aankoop van vastgoed te faciliteren middels *loanback* constructies vanuit bijvoorbeeld Dubai. Het geld wat de crimineel bij hen inbrengt is dan daadwerkelijk economisch witgewassen.

In zowel het fysieke als virtuele geldsmokkeltraject zijn verschillende groeperingen te onderscheiden die sterk etnisch zijn geconcentreerd. Contante geldsmokkel vindt plaats door middel van Colombiaanse, Mexicaanse, Venezolaanse, Chinese, Libanese en Israëliëse netwerken. Virtuele geldsmokkel concentreert zich in Pakistaanse, Indiase, Surinaamse en Afghaanse netwerken. Maar de Pakistaanse, Indiase, Surinaamse of Afghaanse illegale geldtransactiekantoren smokkelen soms ook contant geld. Dit gebeurt als het kantoor een tekort aan contant geld heeft doordat er bijvoorbeeld teveel uitbetalingen hebben plaatsgevonden. De kas is dan leeg. Om deze tekorten weer aan te vullen, zorgt de *broker* uit het netwerk ervoor dat contant geld uit met name Frankrijk en Duitsland fysiek naar Nederland wordt gesmokkeld.¹³

Binnen en tussen fysieke en virtuele geldsmokkelnetwerken zijn onderlinge contacten geconstateerd. Zo halen Colombiaanse geldsmokkelaars 500 euro biljetten bij hun

¹² Slechts één verdachte had tijdens de onderzoeksperiode een licentie van een geldtransactiekantoor.

¹³ Het gesmokkelde geld komt vaak uit de legale internationale textielhandel. De textiel wordt in China geproduceerd, naar Europa verscheept en in Frankrijk en Duitsland verder verhandeld. De betaling hiervan wordt voor een deel door *brokers* in Dubai gecoördineerd. Zeer vermoedelijk worden hierbij Europese en Chinese belastingtarieven ontdoken, maar hier is geen opsporingsonderzoek naar gedaan omdat die handel niet in Nederland plaatsvindt.

Pakistaanse en Indiase collega's. Ook is gezien dat Israëliërs met Libanezen samenwerken. Dat laatste is opvallend, omdat vanuit Amerikaans opsporingsonderzoek Libanese geldsmokkelnetwerken met Hezbollah in verband worden gebracht.¹⁴

Een variant in de virtuele geldsmokkel is het gebruik van goederenstromen. Dit is in 5.1.5 al beschreven in de paragraaf *Trade Based Money Laundering*. Met crimineel geld worden goederen gekocht, verscheept, en vervolgens weer verkocht. Na de verkoop wordt het geld, minus commissie, in plaatselijke valuta weer aan de crimineel overhandigd. Vaak is de directeur van het legale bedrijf betrokken. Hij kan dan als financieel facilitator worden bestempeld. Directeur klinkt overigens belangrijker dan het is. Het gaat doorgaans om eenmanszaken of bedrijfjes met enkele medewerkers.

Nieuw is ook dat in de contant geld categorie financieel facilitators op FinTech gebied actief zijn. Zij zijn werkzaam als *bitcoin exchangers*. Zij worden de afgelopen vier jaar steeds vaker in Nederlandse opsporingsonderzoeken aangetroffen. Het verschaffen van een *bitcoin exchange service* is op zich legitiem. Maar in de opsporingsonderzoeken is gezien dat diverse *exchangers* bewust aan criminelen hun diensten aanbieden. Voor bewuste facilitering zijn twee belangrijke indicatoren. Ten eerste rekenen de malafide *exchangers* voor hun transacties ver boven de reguliere marktprijs. Ten tweede zijn zij bereid grote bedragen contant te ontvangen of uit te keren. Uit verklaringen blijkt dat bonafide bitcoin wisselaars grote bedragen alleen via een reguliere bankrekening willen laten lopen om zo de herkomst vast te kunnen leggen. Voor malafide wisselaars is de herkomst niet belangrijk.

Het aantal malafide wisselaars in Nederland is nog niet heel groot. Vermoedelijk betreft dit een dertigtal personen. Het zijn relatief jonge, blanke Nederlandse mannen die opereren vanuit hun kofferbak. Zij spreken af in wegstaurants of andere openbare gelegenheden, klappen daar een computer open en voeren vervolgens in het bijzijn van de opdrachtgever transacties uit. Als bitcoins uitbetaald worden in contant geld, wordt in feite niet economisch witgewassen. Wel is het digitale spoor richting klant dan onderbroken. Soms kan de *exchanger* er ook voor zorgen dat de *cryptocurrency*, na door een *tumbler* of *bitcoin mixer* te zijn gehaald, op een (buitenlandse) bankrekening wordt uitbetaald. Daarmee is het criminele geld in het financiële systeem terecht gekomen en behoren zij deels ook in de categorie die een geldspoor creëert.

Enkele van deze wisselaars zijn in het criminele milieu goed bekend geworden. Vanuit diverse regio's worden zij door criminelen benaderd om transacties te doen. Door de herhaalde en toenemende klandizie zijn dergelijke wisselaars in omzet gegroeid. Dat leidt er ook toe dat zij meer voorzorgsmaatregelen tegen overvallen hebben genomen. Zij hebben bijvoorbeeld extra personeel aangenomen dat voorverkenningen bij de openbare plaats van overdracht moet doen of het geld dient te beheren. De wisselaars hebben vaak ook bankrekeningen in het buitenland lopen. Enkele wisselaars uit Duitsland zijn ook in Nederland actief.

5.3 Omvang

De totale omvang van de witwasmarkt is onbekend. In het CBA witwassen 2012 is beargumenteerd dat de vaak geciteerde totaalschatting van 18,5 miljard (Unger, 2007) voor

¹⁴ <http://editio.cnn.com/2016/02/01/politics/hezbollah-cocaine-drug-money-arrest-dea/>

witwassen in Nederland op methodologisch drijfzand en sterk verouderde gegevens is gebaseerd.¹⁵

Daarbij speelt ook nog eens de moeilijkheid dat een schatting voor de omvang van de witwasmarkt in Nederland eigenlijk uitgesplitst zou moeten worden naar een deel dat in Nederland wordt gegenereerd en in Nederland witgewassen, een deel dat in Nederland wordt gegenereerd en in het buitenland wordt witgewassen, en een deel dat in het buitenland wordt gegenereerd maar in Nederland wordt witgewassen (en hier al dan niet blijft hangen). Elk van die categorieën betreft een *dark number*. Alleen al in de laatste categorie zal het vermoedelijk om enorme bedragen gaan. Afgelopen jaren is bijvoorbeeld bekend geworden dat Gulnara Karimova, dochter van de president van Oezbekistan, voor honderden miljoenen euro's aan smeergeld ontving. Een deel daarvan is vermoedelijk met behulp van het Nederlandse financiële stelsel witgewassen. Het Russische Vimpelcom heeft in 2016 geschikt voor 795 miljoen Amerikaanse dollar, waarvan 358 miljoen euro naar de Nederlandse overheid gaat. Geld uit Libië en Irak bleek in Nederland gestald.¹⁶ Diverse oligarchen uit Rusland en Afrikaanse machthebbers zijn berucht vanwege hun verduistering van honderden miljoenen euro's aan staatsgeld. Via onder andere Nederlandse brievenbusfirma's zouden winsten uit "geprivatiseerde" staatsbedrijven buiten bereik van de belastingdienst in het land van herkomst worden gehouden. De omvang hiervan is echter onbekend.

Een complicerende factor is verder dat het onderscheid tussen fraude (illegaal) en "agressieve belastingplanning" (rechtmatig) vaak niet is te maken zonder alle details te kennen. Maar die details onttrekken zich nu juist aan het zicht door het gebruik van allerlei ingewikkelde constructies.

Het *dark number* dat onlosmakelijk met witwassen is verbonden, maakt het daardoor moeilijk om betekenisvolle uitspraken te doen over de omvang en frequentie van de verschillende vormen van witwassen zoals beschreven in paragraaf 5.1. Afgaande op de interviews en beperkte dossierstudie, zijn *loanback* en gefingeerde omzet waarschijnlijk de meest voorkomende manier van witwassen. Dit was ook al het geval in het CBA witwassen 2012. Verder moet rekening worden gehouden dat de rol van contant geld in het criminele circuit zeer belangrijk is. In de volgende paragrafen is gekeken welke cijfers per witwasmethode eventueel voorhanden zijn en of nieuw gesignaleerde ontwikkelingen kwantitatief zijn te duiden.

Loanback

Een *loanback* wordt in diverse opsporingsonderzoeken onderkend. Waarschijnlijk is het één van de meest voorkomende manieren van witwassen omdat het relatief makkelijk is. Hoe vaak het voorkomt is echter niet aan te geven. Daartoe worden geen cijfers bijgehouden.

¹⁵ Voor een uitgebreide kritiek, zie het CBA witwassen 2012, pp. 60-66.

¹⁶ In één zaak werd 28,5 miljoen euro bevroren door het OM. Het vermoeden is dat het geld frauduleus aan Libische olieopbrengsten is onttrokken. Bernard Bot, oud-minister van Buitenlandse Zaken, lobbyt echter actief voor het opheffen van het beslag. <http://www.elsevier.nl/Nederland/achtergrond/2015/6/Oud-minister-Bot-lobbyde-voor-hedgefonds-Khadaffi-geld-1772775W/>

De nieuwe mogelijkheid van criminele *crowdfunding* is in Nederland twee keer gezien.

De gefingeerde omzet

Evenals de loanback, komt ook de gefingeerde omzet in diverse opsporingsonderzoeken terug. Volgens een respondent worden ook vaak facturen voor zogenaamd geleverde diensten of advies in opsporingsonderzoeken naar fraude en witwassen gezien. Er zijn echter geen cijfers voorhanden.

Gefingeerde speelwinst

Vanuit de jaarverslagen van FIU-Nederland kan het aantal meldingen van Holland Casino een indicatie geven van het aantal gevallen waarbij door personeelsleden werd onderkend dat er sprake zou kunnen zijn van (pogingen tot) witwassen.¹⁷ In de meldingen staan lang niet altijd de bedragen genoemd, dus wordt in onderstaande tabel alleen het aantal meldingen geven.

Tabel 1. Aantal transacties bij Holland Casino.

Jaar	2010	2011	2012	2013	2014
Ongebruikelijke transacties	1.671	1.734	980	1.539	2.196
Verdachte transacties	303	354	182	144	322

Bron: FIU, 2011, 2012, 2013, 2014.

De daling in 2012 wordt verklaard doordat Holland Casino de interne regels voor het melden veranderde als gevolg van een bezoek van de toezichthouder.¹⁸ Vooral het aantal subjectieve meldingen nam daardoor af. DNB en FIU-Nederland gaven daarop bij Holland Casino aan dat er sprake was van een onjuiste interpretatie van de interne regels, waarna het aantal meldingen weer toenam.¹⁹

In hoeverre er via andere casino's dan Holland Casino of met behulp van speelautomaten(hallen) wordt witgewassen, is onbekend. Navraag bij de onderzoekster van het NDB 2017 deelproject 'illegale kansspelen en matchfixing' bracht geen relevante zaken in Nederland aan het licht.

Een kanttekening bij witwassen via casino's is dat deze methode al snel tegen zijn eigen grenzen oploopt. Een winstverklaring voor enkele tienduizenden euro's kan een enkele maal door de procedure glippen, maar een csv dat een zeer groot bedrag of een constante toestroom van crimineel geld heeft, zal gaan opvallen bij herhaaldelijk 'winnen'. Het personeel van Holland Casino is daarom getraind op het herkennen van witwasgedrag.

Om dezelfde reden zal het regelmatig voorhanden hebben van een winnend lot ook opvallen. Als witwasmethode is het overkopen van een winnend lot de afgelopen vier jaar niet gezien.

¹⁷ Ruim vier procent van de transacties hebben het stempel voorgenomen gekregen. Daarmee wordt bedoeld dat de cliënt een transactie wilde uitvoeren, maar dat die door de betreffende instantie (in dit geval Holland Casino) werd geweigerd.

¹⁸ FIU-Nederland jaarrapport 2012, p. 70.

¹⁹ FIU-Nederland jaarrapport 2013, p. 14.

Verder is het aandragen van een herkomstverklaring *na* een beslag doorgaans tot mislukken gedoemd. Het opvragen van het aantal casinobezoeken en jurisprudentie over kansberekening is meestal afdoende om de verklaring te weerleggen.

Winsten verkregen door illegitiem te gokken worden overigens niet door de rechter erkend. Om deze reden is het gokken op zogeheten “gokzuilen” (laptops of tablets die onderling digitaal verbonden zijn en waarmee op voetbaltoto's wordt gegokt in voornamelijk Turkse cafetaria) voor witwassen kansloos.²⁰ Gokzuilen zijn niet legaal en kunnen daarom geen legitieme herkomst verschaffen.

Uit de bedrijfsprocessensystemen is op te maken dat in de periode 2013-2015 in 43 opsporingsonderzoeken is geverbaliseerd dat verdachten online gokken. Het is echter onduidelijk in hoeverre dit expliciet wordt ingezet als instrument om wit te wassen. Afgaande op de mutaties lijkt het vooral consumptief gedrag. Het gaat doorgaans om lage bedragen (hooguit enkele honderden euro's) met enkele uitschieters waarbij verdachten een paar honderdduizend euro vergokten. Die grote bedragen bleken afkomstig uit verticale fraude (fraude gepleegd door burgers tegen de overheid) of hennepsteelt. Vermoedelijk werd niet witgewassen, maar wendden de verdachten hun criminele opbrengsten aan ter bevrediging van de eigen gokbehoefte.²¹

ABC-transacties

Het is onbekend hoe vaak ‘foute’ ABC-transacties plaatsvinden. Aangezien zulke transacties met vastgoed plaatsvinden, zullen de hiermee gemoeide bedragen die worden witgewassen tienduizenden tot honderdduizenden euro's per keer betreffen.

Trade based money laundering

De methode van TBML leent zich volgens de literatuur goed voor het verhullen van zeer grote bedragen. De omvang van TBML is echter onbekend. Methodes waarbij internationale goederenstromen met elkaar wordt vergeleken om er *over-* en *underinvoicing* uit te kunnen filteren, zijn alleen nog theoretisch onderzocht. In geen enkel geval is de theoretische vergelijking getest of heeft het tot opsporingsonderzoeken geleid. Bovendien richten dergelijke vergelijkingsmethoden zich alleen op verdachte prijsverschillen terwijl TBML ook via reguliere handelsprijzen kan verlopen.

Het middel van *sham litigation* is een enkele maal voorgekomen. Een respondent geeft aan dat de fiscus soms rare vorderingen met enorme boeteclausules ziet (zogenaamde loze letters). Het is echter onbekend of hierbij altijd sprake is van witwassen omdat er door gebrek aan tijd, middelen en mankracht weinig nader opsporingsonderzoek naar wordt verricht. Wel zou er een lichte stijging in het aantal ‘vreemde’ gevallen worden gezien.

²⁰ Voor meer informatie over gokzuilen, zie het hoofdstuk ‘illegale kansspelen en matchfixing’ in het NDB 2017, of Spapens & Bruinsma (2015).

²¹ In het wetsvoorstel om online casino's de toegang tot Nederland te verschaffen wordt voorgesteld om hen ook te onderwerpen aan een meldplicht in het kader van de Wwft. Bron: FIU-Nederland jaarverslag 2014 p. 10.

New Payment Products and Services

In opsporingsonderzoeken komt het gebruik van *prepaid debetcards* tegenwoordig meer naar voren dan destijds in het CBA witwassen 2012. De totale omvang is echter onbekend. Er zijn geen cijfers voorhanden. De dossiers laten overigens zien dat deze kaarten doorgaans in Nederland zijn aangeschaft. Als middel om grote bedragen wit te wassen zijn de kaarten die in Nederland worden uitgegeven niet geschikt. De bedragen die op deze kaarten worden gestort zijn namelijk aan wettelijke grenzen gebonden. Afhankelijk van de provider mag er bijvoorbeeld hoogstens drieduizend euro op staan. De hoogte van de transacties is ook aan een tijdsperiode gebonden. Er kan dan bijvoorbeeld in één jaar maximaal vijfduizend euro aan transacties worden gedaan. Het lijkt er daarom eerder op dat de kaarten vaak worden gebruikt om dagelijkse uitgaven te verhullen. Op transactieoverzichten van in beslag genomen kaarten is dat terug te zien. Er blijkt dan betaald te zijn voor eten, parkeerkosten en andere kleinere uitgaven. Wel hebben enkele verdachten meerdere kaarten in bezit, zodat het totaalbedrag alsnog hoger kan uitpakken. Maar in een dergelijk geval lijken de kaarten vaak te worden aangehouden als alternatieve spaarpot omdat er geen transacties mee zijn gedaan. Het gebruik van deze kaarten als spaarpot is overigens niet goedkoop. Als er binnen een jaar geen activiteit op de kaarten plaatsvindt, houdt de provider maandelijks een relatief hoog bedrag in.

De vele fantastische verhalen ten spijt over honderdduizenden euro's die op *prepaid debetcards* kunnen staan, konden in de afgelopen onderzoeksperiode niet worden bevestigd. Wel zijn er buitenlandse debet kaarten aangetroffen waar het op het gebied van de compliance niet zo nauw wordt genomen. Er kan met deze kaarten maximaal 45.000 per maand worden gepind. Deze kaarten staan gekoppeld aan een e-account van de uitgevende instantie die op zijn beurt weer door bankrekeningen wordt gevoed. Een verdachte bestelde 15 van zulke kaarten.

Cryptocurrencies, met name bitcoins, zijn de afgelopen vier jaar vaker dan voorheen in opsporingsonderzoeken in beslag genomen. Deze opsporingsonderzoeken hebben doorgaans betrekking op horizontale fraudes (fraude tussen burgers, bedrijven of financiële instellingen onderling) via het internet of de handel in verboden goederen en diensten op het *darknet*. Het gaat dan om transacties die betrekking hebben op de consumptiemarkt, niet de groothandel. De aangetroffen bitcoin transacties hebben daarom betrekking op relatief kleine bedragen. Er is geen eenmalige betaling via bitcoin gezien die in de miljoenen euro's liep. Wel is het zo dat sommige eenmalige transacties in de tienduizenden euro's tot meer dan honderdduizend euro bedroegen. Ook hebben sommige criminelen vele kleine transacties die daardoor flink optellen. Een bitcoin *exchanger* gaf bijvoorbeeld aan dat hij piekmaanden met een omzet van 1,8 miljoen euro had.

Een zoekslag in de politiesystemen op PSPs levert enkele hits op van opsporingsonderzoeken waarbij werd witgewassen door transacties via PSPs te versluieren. Het ging hier om zaken waarbij transacties opliepen tot tientallen miljoenen euro's. Vanuit een compliance oogpunt hadden deze geen doorgang mogen vinden.

Sinds 2012 melden PSPs ook bij de FIU-Nederland. Dat jaar ontving de FIU-Nederland één melding. Het aantal meldingen stijgt in de jaren daarop flink, maar het aantal verdacht verklaarde transacties blijft daarentegen sterk achter.

Tabel 2. Aantal transacties bij PSP.

Jaar	2010	2011	2012	2013	2014
Ongebruikelijke transacties	-	-	1	186	462
Verdachte transacties	-	-	1	9	13

Bron: FIU, 2011, 2012, 2013, 2014

Bij tabel twee dient verder nog opgemerkt te worden dat in 2012 nog slechts één PSP als melder stond geregistreerd. Dat aantal groeide naar vijf in 2012 en acht in 2015.

Leasen en huren

Over leasen in relatie tot witwassen zijn geen cijfers beschikbaar. Volgens de Wet ter voorkoming van witwassen en financieren van terrorisme (Wwft) zijn leasebedrijven, veilinghuizen en handelaren die in consignatie werken niet meldplichtig. Sinds 2015 zijn pandhuizen inmiddels al wel meldplichtig gesteld.

Regelmatig komt het voor dat criminelen hun auto's hebben geleased of gehuurd. In hoeveel procent van de opsporingsonderzoeken dit voorkomt, is niet aan te geven. Op een dergelijke onderzoeksvraag zijn de politiesystemen niet ingericht. Wel is bekend dat de afgelopen jaren enkele autobedrijven door de politie zijn ontmanteld die structureel de mogelijkheid aan criminelen boden om van lease- of huurconstructies misbruik te maken.

De omvang van afgeschermdde huurconstructies met woningen is ook onbekend.

Stichtingen

Het gebruik van stichtingen en de verhulling van het eigendom van vastgoed is enkele malen in opsporingsonderzoeken gezien. Hoe groot het probleem is, is onbekend.

Verkoop in consignatie

Er zijn geen cijfers in relatie tot witwassen beschikbaar om de omvang te bepalen.

Vermoedelijk komt de methode als manier om geld wit te wassen zelden voor. Het is in ieder geval de afgelopen jaren in grote witwaszaken niet specifiek als verhullingsmethode onderkend.

Contant geld

De rol van contant geld is de afgelopen jaren onverminderd groot gebleven. Mogelijk dat deze rol in de criminele wereld zelfs nog belangrijker is geworden nu de legale sector steeds beter wordt gereguleerd. Als zodanig is contant geld inmiddels dan ook als apart aandachtsgebied benoemd door de FATF/MENAFATF (2015) en Europol (2015). De omvang van de criminele contante uitgaven is echter onbekend.

In een *survey* die de FATF/MENAFATF (2015) hield, werd de smokkel van contant geld als een groeiend probleem gezien. Hoe groot dit probleem wereldwijd is, is echter onbekend. Ook voor Nederland bestaan geen schattingen over de omvang. Uit Nederlandse opsporingsonderzoeken blijkt in ieder geval dat er wekelijks voor miljoenen aan euro's wordt vervoerd. In de criminele administratie die in één opsporingsonderzoek werd aangetroffen, bleek bijvoorbeeld dat er in slechts zeven maanden voor 240 miljoen contant was overgedragen.

Het is onbekend in hoeverre het *bank-to-bank* vervoerssysteem van contant geld wordt misbruikt. In een rapport van de FATF/MENAFATF (2015) staan in ieder geval twee casussen die de Nederlandse autoriteiten hebben aangedragen (p. 73, 75). Het gaat daarbij om respectievelijk "several million euros" en 435.000 euro. Overigens lijkt hierbij geen betrokkenheid van criminelen

in Nederland te bestaan. Het is slechts op Schiphol gedetecteerd. Nederland had in deze zin dus slechts de rol van doorvoerland.

5.4 Bevindingen onderzoeksvraag één samengevat

- *Loanback* en gefingeerde omzet zijn en blijven belangrijke manieren om wit te wassen.
- Nieuw is *crowdfunding* als vorm van *loanback*. De omvang is echter nog zeer beperkt.
- Het blijkt dat in Nederland relaties met de Zuid-Amerikaanse *Black Market Peso Exchange* zijn te vinden.
- Door *sham litigation* zijn onderling betalingen te regelen. De omvang is onduidelijk maar komt in Nederland vermoedelijk slechts op geringe schaal voor.
- Er is vaker beslag gelegd op *prepaid debetcards*. De waarde op deze kaarten is doorgaans aan wettelijke grenzen gebonden.
- Verdere opkomst van *cryptocurrencies*.
- Gebruik, misbruik of zelfs (plannen tot) eigen beheer van een *payment service provider*.
- Incidenteel misbruik van het *bank-to-bank* vervoerssysteem waarbij Nederland doorvoerland was.
- Financieel facilitators worden doorgaans ingeschakeld als crimineel inkomen de dagelijkse uitgaven overstijgt en niet zelfstandig kan worden witgewassen.
- Diverse financieel facilitators die bij witwassen in beeld komen, zijn ook betrokken bij fraude.
- Vastgoed heeft een grote rol bij het witwassen.
- Bewuste facilitering door enkele *bitcoin exchangers*. Een enkeling kan crimineel geld ook in het financiële stelsel geplaatst krijgen.
- De Nederlandse overheid heeft meer kennis over geldsmokkelnetwerken en de rol van *brokers* opgedaan.
- Financieel facilitators die zich met virtuele geldsmokkeltrajecten bezighouden, zijn ook met contante geldsmokkel in verband te brengen.
- Enkele ondergrondse bankiers zijn betrokken bij *loanback*.
- Contant geld speelt een belangrijke rol in de georganiseerde criminaliteit.
- Fraudeleus verkregen geld bevindt zich vaak al in het legale financiële stelsel en valt daardoor minder op dan contant geld.

6 Bevindingen onderzoeksvraag twee. Wat zijn de huidige gevolgen van witwassen voor de Nederlandse samenleving?

Voor het onderzoeken van de gevolgen van elk crimineel verschijnsel heeft de projectgroep NDB 2017 een *template* opgesteld. De gevolgen van witwassen dienen aan de hand van de categorieën A t/m E nader te worden bepaald. Zie tabel drie.

Tabel 3.

	Slachtoffer / soort gevolg	A. Gezondheid		B.	C.	D.	E.				
		A1. fysiek	A2. psychisch	Milieu	Overlast	Financieel	E1. Rechts- pleging en rechts- orde	E2. Politiek/ open- baar bestuur	E3. Econo- mie	E4. Infra- struc- tuur	E5. Ver- weving
1	Individu			nvt			nvt	nvt	nvt	nvt	nvt
2	Bedrijfsleven	nvt	nvt	nvt			nvt	nvt	nvt	nvt	nvt
3	Overheid	nvt	nvt	nvt	nvt		nvt	nvt	nvt	nvt	nvt
4	Systeem	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt					
5	Leefomgeving	nvt	nvt		nvt	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt

Bron: Projectgroep.

In de navolgende paragrafen volgt eerst een korte omschrijving van de categorieën zoals de projectgroep deze heeft geduid. Per categorie dient een score op een 'ergheidschaal' te volgen. Daarmee wordt een inschatting gegeven van de ernst ervan voor de Nederlandse samenleving. Waar relevant volgt een toelichting.

A. Gezondheid

Bij gezondheid gaat het om de aantasting van fysieke of psychische gezondheid.

a. Hoeveel doden en gewonden zijn jaarlijks het gevolg?

1. geen 2. enkele **3. tientallen** 4. honderden 9. onbekend

b. Bij hoeveel slachtoffers leidt het tot traumatische ervaringen?

1. niemand 2. enkele 3. tientallen 4. honderden **9. onbekend**

Toelichting. In relatie tot het aandachtsgebied witwassen zijn tussen 2012-2015 drie doden en minstens 20 gewonden gevallen. Sommige gewonden liepen ernstig letsel op door schietpartijen. Dit is opmerkelijk want witwassen wordt doorgaans als een slachtofferloos delict voorgesteld. Het verrichten van financiële transacties gaat per slot van rekening niet ten koste van de volksgezondheid of buit mensen uit. Maar tussen 1993 en 2012 zijn al minstens negen financieel facilitators omgebracht. In de huidige onderzoeksperiode (2012-

2016) zijn twee financieel facilitators en een financiële katvanger gedood. Het geweld is dus toegenomen.

Geweld in relatie tot witwassen is verklaarbaar. Geweld komt niet alleen tot uitbarsting als partijen verdovende middelen verdwijnen, maar ook wanneer iemand zijn geld niet ontvangt of kwijtraakt door misgelopen witwastrajecten. Of wanneer onliquide middelen, zoals beleggingen in huizen, niet snel genoeg liquide kunnen worden gemaakt of minder opleveren dan aanvankelijk was voorgehouden. Of wanneer een financieel facilitator simpelweg de boel heeft belazerd (eens een fraudeur, altijd een fraudeur?). Wanneer transacties mislukken, geld wegraakt of door de overheid in beslag wordt genomen, gaan de betrokken criminele partijen op zoek naar de schuldvraag. Als blijkt dat de ene partij onvoorzichtig is geweest, stelt de andere partij hen verantwoordelijk. Het misgelopen bedrag dient dan alsnog betaald te worden. Hoewel vaak ook onderling wordt geschikt (cijfers ontbreken echter), wordt het desnoods met geweld afgedwongen. Wanneer er discussie over de schuldvraag is, worden soms personen verantwoordelijk gesteld die niet bij machte zijn te betalen. In zulke gevallen is gezien dat de druk wordt opgevoerd door bedreiging, het toepassen van geweld en het plannen van ontvoeringen.

Doordat in het criminele milieu steeds vaker gebruik wordt gemaakt van illegale geldtransactiekantoren, zijn in dit milieu ook de personalia van dergelijke facilitators beter bekend geworden. Daardoor zijn de afgelopen jaren vermoedelijk meer geldkoeriers en bankiers overvallen of slachtoffer van *ripdeals* geworden. Als gevolg daarvan zijn illegale geldtransactiekantoren voorzichtiger geworden met het prijsgeven van hun locaties en worden er bij hen soms ook vuurwapens aangetroffen.

B. Milieu

Het gaat om aantasting of bedreiging van milieu of leefomgeving.

a. *In hoeverre is er sprake van bedreiging of aantasting van de leefomgeving?*

1. **helemaal niet** 2. gering 3. matig 4. hoog 9. onbekend

a. *Hoeveel personen en/of bedrijven ondervinden hinder?*

1. **niemand** 2. enkele 3. tientallen 4. honderden 9. onbekend

C. Overlast

Dit is gedefinieerd als gedrag dat leidt tot hinder, angst of onbehagen bij anderen.

a. *Hoeveel personen en/of bedrijven ondervinden hinder?*

1. niemand 2. enkele 3. tientallen 4. **honderden** 9. onbekend

Toelichting. De in hoofdstuk vijf beschreven witwashandelingen zelf leiden niet tot overlast. Maar de resultaten van het witwassen, namelijk crimineel geld dat nadien in de legale economie wordt aangewend, kan wel voor hinder zorgen. Dit is bijvoorbeeld op te maken uit de meldingen die DIK LR Finec regelmatig krijgt van Meld Misdaad Anoniem. Daarin ergeren melders zich aan personen die vermoedelijk crimineel inkomen hebben, daarnaast een uitkering hebben en toch een dure auto rijden en drie keer per jaar op vakantie gaan.

Ook is hinder (of onbehagen) op te maken voor bepaalde bedrijfstakken. Bijvoorbeeld, een legitiem geldtransactiekantoor dat keurig de regels naleeft en verdachte transacties bij FIU-Nederland meldt, geeft aan dat het klanten verliest aan een specifiek illegaal geldtransactiekantoor in de buurt. Dat doet aan geen enkele compliance, bespaart daarmee op de prijzen en handelt voor illegale of criminele klanten (zie ook 6E.3, oneerlijke concurrentie).

Daarnaast wordt met crimineel geld dat is witgewassen ook vastgoedobjecten en ondernemingen gekocht die kunnen uitgroeien tot *offender convergence settings* (Felson 2003; 2006) . Dit zijn fysieke locaties waar criminelen “onder ons” kunnen zijn, maar waar zij ook informatie uitwisselen, gestolen waar (ver)kopen en nieuwe misdaden beramen. Dergelijke settings bevorderen het samenplegen van misdaad en hierdoor ontstaat structuur en continuïteit in criminele netwerken.

Tops & Torre (2014, pp. 10-11) merken ook op dat het eigendom van een onderneming statusverhogend kan werken. Zoals wanneer een crimineel bijvoorbeeld een kroeg bezit.

“Voor een crimineel kopstuk gaat het om een zeer bescheiden investering, maar de sociale waarde is groter. Dergelijke kroegen of andere lokale bezittingen vervullen criminele sociale functies, onder meer als plaats waartoe een categorie graag wordt toegelaten, omdat ze er dan bij horen en er op dergelijke locaties concrete criminele kansen kunnen ontstaan” (Tops & Torre, 2014, pp. 10-11).

Uit opsporingsonderzoeken is bekend dat gewone burgers niet eens worden toegelaten tot sommige van dergelijke *offender convergence settings*. Dergelijke plekken staan bekend als ‘foute’ locaties en kunnen bij omwonenden voor onbehagen zorgen.

D. Financieel

Financieel is in de *template* gedefinieerd als vermogensschade door verlies van geld of goed.

a. *Wat is de verwachte jaarlijkse financiële schade uitgedrukt in euro's?*

1. 0-10 miljoen (enkele miljoenen)
2. 10-100 miljoen (tientallen miljoenen)
- 3. 100-1000 miljoen (honderden miljoenen)**
4. 1 miljard of meer (miljarden)
9. onbekend

Toelichting. Vermogensschade wordt hier opgevat als fiscaal nadeel. Er kan bijvoorbeeld gedacht worden aan het betalen van zwart geld bovenop de koopsom van een vastgoedobject om de overdrachtsbelasting te drukken, het ontduiken van heffingen of belastingen, het naar beneden bijstellen van de waarde of hoeveelheid van de werkelijk hoeveelheid geïmporteerde of geëxporteerde goederen, etc. Ook het inschakelen van *brokers* zorgt er voor dat werkzaamheden, transacties en winsten niet door de overheid kunnen worden belast.

Legaal inkomen dat voor de belastingdienst is verzwegen maar via constructies schijnbaar legitiem aan de gebruiker weer wordt uitgekeerd (vaak nadat het is weggesluisd naar het

buitenland), valt ook onder de noemer witwassen. In dit segment zitten met name de ‘witteboorden’ criminelen. De Panama Papers geven bijvoorbeeld een goede inkijk hoe er in de *offshore* wereld miljarden omgaan die uit fraude zijn verkregen en waarbij bewust wordt geholpen om wit te wassen (Obermayer & Obermaier, 2016). Ook Van Koningsveld (2015) attendeert al langer op de risico's van *offshore* vennootschappen. Hoeveel geld uit Nederland via fraude in dergelijke constructies zit, is onbekend. Maar alleen al vanuit de inkeerregelingen die de belastingdienst weet te treffen, en het door de belastingdienst uitgevoerde debet-creditcard project²², blijkt dat Nederlandse ingezetenen honderden miljoenen euro's buiten het zicht van de fiscus proberen te houden. Respondenten schatten verder in dat de omvang verkregen uit fraude vele malen hoger is dan de omvang verkregen uit traditioneel georganiseerde criminaliteit.

Overigens is soms ook sprake van vermogenstoename. Door wit te wassen wordt namelijk geprobeerd om onbelast vermogen (crimineel geld) juist in het financiële systeem te krijgen en aan bepaalde legale entiteiten (personen of ondernemingen) toe te schrijven. Hier kan dan vervolgens heffing over worden geheven, een vermogenstoename dus.

Voor zowel een Nederlandse vermogensafname als vermogenstoename zijn geen betrouwbare schattingen voorhanden. Toevoeging aan het nationaal inkomen in Nederland voor bepaalde illegale activiteiten (waaronder drugshandel) wordt door het Centraal Bureau voor de Statistiek op 2,6 miljard euro gesteld (Kazemier & Rensman, 2015). Diverse vormen van fraude zijn niet meegerekend. Hoeveel hiervan wordt witgewassen is onbekend.

E. Ondernijning

Ondernijning is onderverdeeld in vijf deelcategorieën.

E.1 Rechtspleging en rechtsorde

Volgens de omschrijving dient hier sprake te zijn van (on)bedoelde beïnvloeding van de rechtspleging d.w.z. beïnvloeding van personen die betrokken zijn in het opsporings- en vervolgingsproces, en daarmee aantasting van de staat van de rechtsorde (als resultaat van hoe de rechtspleging functioneert).

a. *In hoeverre staat de rechtspleging onder druk en wordt daarmee de rechtsorde bedreigd/ondernijnd?*

1. helemaal niet **2. gering** 3. matig 4. hoog 9. onbekend

Toelichting. Door enkele gesprekspartners werd ‘verruwing’ vanuit de advocatuur aangekaart. De laatste tien jaar zou er door advocaten meer op de man worden gespeeld door verbalisanten, belastingdienstmedewerkers en officieren te beschuldigen van persoonlijke rancune, fraude met processen-verbaal of schendingen van het ambtsgeheim. Soms worden door de advocaat de daarbij betrokken ambtenaren in de pers met naam en toenaam genoemd (en door de journalisten niet met initialen afgeschermd, in tegenstelling tot de verdachten in de desbetreffende rechtszaak). Ook worden de betrokken overheidsdienaren soms door de advocaat gedaagd. In zulke gevallen kan van intimidatiepraktijken sprake zijn. Deze tactiek lijkt vooral te worden gebruikt wanneer

²² <https://belastingdienst-in-beeld.nl/themas/zwartsparen/informatie-over-project-debet-creditcards/>

strafzaken betrekking hebben op het zogeheten witteboorden segment en/of waarbij grote bedragen in het geding zijn. Cijfers voor deze *ad hominem* strategie ontbreken echter.

Soms worden geheimhouders ook als contrastrategie ingezet. Bijvoorbeeld, de advocaat krijgt standaard een cc in de mailwisseling tussen twee criminelen. De mail is voor de advocaat in feite niet relevant, maar krijgt zo wel het aura van geheimhouderscontact. Daardoor is het voor de opsporingsautoriteiten moeilijker om *real-time* de mailwisseling te volgen. Een andere strategie is dat de advocaat zijn derdenrekening laat misbruiken of betalingen voor zijn cliënt doet. Daarmee schermt hij de eigenlijke betaler af. Hoe vaak een geheimhouder zich (on)bewust laat misbruiken, is onbekend. Het wordt nergens bijgehouden, bewijsvoering is zeer lastig en de mantel der liefde ligt bij de toezichthouder al snel voor het grijpen.

Hoe het ook zij, feit is dat vanuit de advocatuur weinig aan FIU-Nederland wordt gemeld (FIU 2015). In 2012 en 2013 worden er bij FIU Nederland elk jaar 10 meldingen gedaan, met een uitschieter in 2014 naar 15 meldingen. Het aantal instellingen dat meldt, neemt daarbij overigens af. Van tien advocatenkantoren in 2012, naar zeven in 2013 en slechts twee in 2014.

Verder kunnen bij het functioneren van de rechtsorde de gedachten ook uitgaan naar de grote financiële slagkracht die vermogende criminelen ter beschikking staan. Tops & Torre (2014, p. 11) merken bijvoorbeeld op dat sommige hennep telers zich tegen strafrechtelijke vervolging of bestuursrechtelijke sancties verweren met een hoger budget dan het budget dat het rechteam, het OM of de bestuurlijke veiligheidsorganisatie ter beschikking staat. De verdachte mag natuurlijk zelf bepalen hoeveel hij aan zijn verdediging wil uitgeven, dat is zijn goed recht. Maar vanuit financieel oogpunt gezien is het een omkering van de machtsverhoudingen (Tops & Torre, 2014, p. 38).

E.2 Politiek en openbaar bestuur

Het gaat hier om (on)bedoelde beïnvloeding van de besluitvorming in de politiek en van het openbaar bestuur.

a. In hoeverre wordt de politieke of bestuurlijke besluitvorming beïnvloed?

1. helemaal niet **2. gering** 3. matig 4. hoog 9. onbekend

Toelichting. De nationale politiek in Nederland wordt niet door witwassen beïnvloedt. Er is geen enkele indicatie dat witgewassen geld dat uit criminaliteit is verkregen op grote schaal richting de Nederlandse nationale politiek gaat of op nationaal niveau besluitvormingsprocessen beïnvloed.²³

Op lokaal niveau is soms *wel* sprake van enige invloed.

De meest spraakmakende zaken betreffen vier lokale politici die voor witwassen zijn vervolgd. Alle vier behoorden tot dezelfde politieke partij, de VVD. Twee personen ontvingen

²³ Er zijn wel duidelijke indicaties dat criminelen in Nederland hun geld in het buitenland witwassen en het vervolgens inzetten om de politiek en het openbaar bestuur aldaar te beïnvloeden. Dit is echter niet verder onderzocht omdat het buiten het domein van het NDB valt. Zie ook 6E.5.

(of misschien beter gezegd, eisten) smeergeld van vastgoedondernemers. Hierbij kan gesteld worden dat er sprake was van lokale overheidsbeïnvloeding op het gebied van aanbestedingsprocedures. In het derde geval werd vervolging voor witwassen in relatie met de hennepsteelt ingesteld. Het vierde geval draaide om belastingfraude.²⁴ In de laatste twee gevallen lijkt geen sprake van beïnvloeding van besluitvorming in de lokale politiek, maar alleen strafbaar handelen voor eigen financieel gewin.

Als beïnvloeding op lokaal niveau plaatsvindt (in de meeste gemeentes is hier absoluut geen sprake van), is deze vaak gelegen in de "status" die met crimineel geld is gekocht. Het volgende voorbeeld kwam uit de interviews naar voren. Een onderneming groeit met crimineel geld dat dankzij een gefingeerde omzet. De groei zorgt voor een groter personeelsbestand, meer middelen en het daardoor kunnen aannemen van grotere, legale opdrachten. Sommige van deze opdrachten worden door de gemeente verstrekt, waardoor de crimineel verder aan status wint. In zo'n geval hoeft dus geen sprake van omkoping te zijn.

Bewuste omkoping van ambtenaren is vooral terug te vinden bij fraudezaken die te maken hebben met vastgoed en projectontwikkeling. De relatie met witwassen is daarbij enigszins een kip of het ei verhaal. Zorgt de fraude voor crimineel geld of zorgt crimineel geld dat er fraude kan worden gepleegd? Gesprekken met respondenten wijzen er op dat vaak de tweede optie wordt vergeten. De ambtenaren worden stevast omgekocht met geld dat (gedeeltelijk) uit eerdere fraude is voortgekomen of vroegere criminele activiteiten (bijvoorbeeld hennephandel). De respondenten geven aan dat dergelijke vastgoed- en projectontwikkelaars al jaren ambtenaren cultiveren die hen steeds behulpzaam zijn bij nieuwe opdrachten. Het geld dat de ambtenaren in de vorm van reizen, vakanties en andere douceurtjes krijgen toegeschoven, komt daarmee in feite voort uit eerdere, onterecht verkregen opdrachten. Het daarmee verdiende geld is goed verhuuld doordat het is afgedekt met een vals papierspoor.

Overigens kan crimineel geld ook een legale status kopen zonder eerst formeel te zijn witgewassen. Neem bijvoorbeeld enkele gevallen die betrekking hebben op investeringen in lokale voetbalclubs. De crimineel zorgt dat betere voetballers worden aangetrokken door hun onder de tafel contant grote bedragen te betalen (de voetballers die zulke betalingen accepteren, melden dit vervolgens niet bij de belasting en maken zich ook schuldig aan witwassen). De betere spelers bezorgen de club vaker een overwinning, waardoor deze in de ranglijst van het amateurvoetbal stijgt. Vervolgens wordt het lokaal bestuur gevraagd om bepaalde besluiten goed te keuren die gunstig voor de verdere groei van de club zijn. Het bestuur ziet hier groeikansen voor de regio in, en gaat akkoord. Ambtenaren en bestuursleden van de club weten elkaar vervolgens vaker te vinden door gezamenlijk wedstrijden te bezoeken. Dit heeft in het verleden tot te nauwe banden geleid waardoor criminele bestuursleden weet hadden van nieuwe projecten in de regio en hier onder gunstige voorwaarden op konden intekenen.

Tot slot, Jan Verhagen (2016) merkt op dat de schikkingen met het OM als negatieve rijksuitgaven tellen en daardoor gemeentefondsen treffen. Door de megaschikkingen die de belastingdienst heeft weten te treffen met Vimpelcom en SBM Offshore dalen dus de rijksuitgaven. Omdat de gemeentefondsen gekoppeld zijn aan rijksuitgaven, dalen ook de gemeentefondsen fors. In het geval van SMB Offshore werd het gemeentefonds met 48

²⁴ Daarnaast hebben nog twee relevante zaken met VVD-ers gespeeld. Een vijfde VVD-er wist een schikking te treffen. Zodoende kwam het niet tot een strafzaak voor hypotheekfraude en witwassen. Een zesde VVD-er werd alleen vervolgd voor omkoping, geen witwassen.

miljoen euro gekort, in het geval van VimpelCom voor 65 miljoen euro. In het laatste geval becijfert Verhagen (2016) dat de gemeente per inwoner vier euro minder van het rijk krijgt. Het gaat in feite om responskosten (de Nederlandse overheid maakt de keuze om deze hefboomwerking in te zetten) dus dit effect hoeft voor dit deelrapport niet mee te wegen. Maar er is hierdoor kwantificeerbaar sprake van impact op lokaal bestuur.

E.3 Economie

De vraag die hierbij aan de orde komt is of er sprake is van (on)bedoelde verstoring van sociaaleconomische verhoudingen.

a. *In hoeverre worden sociaaleconomische verhoudingen verstoord?*

1. helemaal niet 2. gering 3. matig 4. hoog **9. onbekend**

Toelichting. Hoewel er niet op nationaal niveau sprake is van verstoring van de sociaaleconomische verhoudingen, is op lokaal niveau soms sprake van een negatieve invloed door oneerlijke concurrentie. De onderneming van de crimineel hoeft geen winst te maken en kan daardoor goedkopere producten of diensten dan de legitieme concurrent aanbieden. Of de onderneming ontduikt toezicht, zoals in het geval van illegale geldtransactiekantoren, waardoor het minder onkosten heeft. Of een bedrijf dat economisch geen bestaansrecht heeft, wordt door crimineel geld toch draaiende gehouden. Het winkelend publiek laat zich in al deze gevallen leiden door het adagium “vraag niet hoe het kan, maar profiteer ervan”. Door deze opstelling missen legitieme ondernemers omzet. De omvang hiervan is onbekend.

Ook kan worden gedacht aan de invloed van ondernemingen die feitelijk geen bestaansrecht hebben op het plaatselijke winkelaanbod. Hoe leefbaar of uitnodigend is een straat met meerdere pizzeria's (of andersoortige horecazaken) naast elkaar? Wat moeten 15 shoarmazaken op een kleine plaatselijke bevolking?

Andere effecten van witwassen op sociaaleconomische verhoudingen die soms in de internationale literatuur worden benoemd, zijn louter hypothetisch beredeneerd maar nog niet aangetoond (bijvoorbeeld vertekeningen op het gebied van consumptie, vertekeningen op het gebied van investeringen en spaargelden, kunstmatige verhoging van prijzen, veranderingen in import en export, economische groei of rem, werkgelegenheid, lagere belastingopbrengsten, veranderingen in wisselkoersen, grotere beschikbaarheid van krediet, hogere *capital inflows*, veranderingen in directe buitenlandse investeringen of liquiditeitsproblemen van de financiële sector).

Het is met zekerheid te stellen dat veel witgewassen geld in Nederlands vastgoed terecht komt.²⁵ Alleen al de betrokkenheid van tal van financieel facilitators, zoals besproken in 5.3, duidt hierop. Het is echter niet bekend wat de omvang hiervan is. Het is daardoor ook onduidelijk in hoeverre crimineel geld dat in vastgoed wordt belegd invloed heeft op de huizenprijzen op bijvoorbeeld de Amsterdamse vastgoedmarkt. Bovendien speelt hier nog een ander, zeer belangrijk probleem. Wanneer Nederlands vastgoed door een buitenlandse entiteit wordt aangeschaft of beheerd, kan de eigenaar van deze entiteit ervoor kiezen uit het zicht te blijven. Bijvoorbeeld door via een *offshore* constructie een Nederlands

²⁵ Uit de opsporingsdossiers wordt duidelijk dat een onbekend aantal criminelen ook in hun land van herkomst (of dat van hun ouders) investeren. Het gaat hier om grote bedragen waarmee bijvoorbeeld hotels worden opgezet. Dit valt echter buiten het domein van het NDB en is dus niet nader onderzocht.

vastgoedobject te kopen. We weten in Nederland dan niet wie de werkelijke eigenaar is.²⁶ Een respondent gaf als voorbeeld een Nederlands vastgoedobject dat voor 40 miljoen euro *zonder* hypotheek is aangekocht. De oprichters van de Nederlandse moedermaatschappij zijn op de Britse Maagdeneilanden gevestigd. Omdat de uiteindelijke belanghebbende onbekend blijft, is niet te controleren of het om legitieme transactie of witwassen gaat.

Of Nederland vergeleken met het buitenland meer risico loopt om als witwasschijf te fungeren, is niet te zeggen. Het *Basel Institute of Governance* geeft bijvoorbeeld jaarlijks een risico inschatting van landen op het gebied van witwassen (en terrorismefinanciering). Deze leunt onder andere op landenevaluaties die namens de FATF worden uitgevoerd, de corruptie-index en de Wereldbank. Op een ranglijst waarbij 0 voor uitstekend staat, en 10 voor zeer slecht, scoort Nederland een cijfer van 5,02. Van de 152 geïndexeerde landen in 2015 staat Nederland daarmee op nummer 109. Dat is een redelijk goede score, boven bijvoorbeeld de Verenigde Staten en Duitsland.

Theoretisch zou dus verondersteld kunnen worden dat Nederland hiermee niet erg aantrekkelijk is voor (buitenlands) crimineel geld om wit te wassen, en een laag risico kent. Of werkt het andersom? Want wie crimineel geld in Nederland weet wit te wassen, creëert daarmee een schijn van legitimiteit.

Het ontbreekt voornamelijk aan empirisch onderbouwd onderzoek voor elk van deze twee denkrichtingen. Nadere beschouwing van de lijst laat ook zien dat de uitkomsten met een schep zout moeten worden genomen. Op basis van de Baselijst zouden Cyprus, Tunesië, Colombia, Malta, de Dominicaanse Republiek, Roemenië of zelfs Bulgarije (met een topscore van 3,79) boven Nederland staan. Maar zulke hoge cijfers worden bereikt doordat de *Mutual Evaluation Reports* van de FATF een grote rol spelen. Als een land hierbij goed scoort, heeft dit grote invloed op de cijfers. Deze rapporten zijn echter niet objectief. Het ene land (zoals bijvoorbeeld Nederland) wordt streng de norm genomen door het Internationale Monetair Fonds, terwijl het andere land door zijn buurland wordt beoordeeld.²⁷ In het laatste geval is sprake van politieke beïnvloeding want een negatieve uitkomst zou de onderlinge relaties kunnen bekoelen. De kans op een betekenisvolle internationale vergelijking komt daarmee op losse schroeven te staan.

E.4 Infrastructuur

Het gaat om (on)bedoelde aantasting of bedreiging van vitale infrastructurele voorzieningen zoals opgesteld door de Nationale Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid.

a. *In hoeverre worden infrastructurele voorzieningen aangetast?*

1. helemaal niet 2. gering 3. matig 4. hoog 9. onbekend

Toelichting. Op het gebied van vitale infrastructurele voorzieningen zoals Energie, Telecommunicatie & ICT, Drinkwater, Voedsel, Gezondheid, Keren en beheren oppervlaktewater, Transport en Chemische & nucleaire industrie is geen sprake van aantasting of bedreiging in relatie tot witwassen.

²⁶ Momenteel loopt bij RIEC Amsterdam / Amstelland een project om voor Amsterdam het misbruik van vastgoed in kaart te brengen. Daarmee zal ook duidelijk worden in welke mate Amsterdams vastgoed in handen van onbekende buitenlandse entiteiten is.

²⁷ Voor een kritische reflectie op de evaluatie van Nederland, zie Halliday *et al.* (2014).

Als kanttkening kan worden genoemd dat in twee opsporingsonderzoeken is geconstateerd dat enkele piloten op internationale vliegroutes bereid waren om contant geld te smokkelen. In een derde geval (dat zich overigens voor de onderzoeksperiode afspeelde) bleek dat een groep stewardessen stelselmatig geld smokkelde. Cabinepersoneel dat bereid is voor derden pakketjes te smokkelen, is een risico. In hoeverre vergewisten de piloten zich ervan dat er niet iets anders dan geld in de pakketjes zat?

Verder wordt tot infrastructuur ook een categorie “financieel” gerekend. Verwarrend genoeg wordt hier niet “financieel” zoals omschreven in 6.D mee bedoeld. Dat ging immers om vermogensschade. Het gebied “financieel” gaat in E.4 om betalingsdiensten/ betalingsstructuur en financiële overdracht overheid zoals omschreven in het rapport “Analyse Bescherming Vitale Infrastructuur”.²⁸ Het gaat daarbij om toonbankbetalingsverkeer, massaal giraal betalingsverkeer, hoogwaardig betalingsverkeer tussen banken en effectenverkeer. Deze worden hieronder behandeld.

- Onder het *toonbankbetalingsverkeer* (contant en elektronisch) vallen chartale betalingen (betalingen met bankbiljetten en munten) en elektronische betalingen met de pinpas (debetcard), creditcard- en chipknipbetalingen. Consumenten vertrouwen op een soepel lopend betalingsverkeer in onder andere winkels, uitgaansgelegenheden en tankstations.

Er is momenteel geen sprake van aantasting of bedreiging van het toonbetalingsverkeer, chartaal of giraal.

Toelichting. Het (inter)nationale toonbetalingsverkeer is de afgelopen vier jaar niet op enigerlei wijze door witwassen aangetast of bedreigd.

Als nieuwe ontwikkeling is wel gezien dat PSPs (onbedoeld) criminele transacties faciliteren. Daarnaast beheerden enkele criminelen een (kleine) PSP of probeerden een PSP op te richten. De omvang van de hiermee gemoeide geldtransacties is op het totale betalingsverkeer te verwaarlozen. Er is in dat opzicht momenteel dan ook geen sprake van directe aantasting of bedreiging. Maar PSPs kunnen wel tot het financieel-economische stelsel worden gerekend. Als criminelen een PSP beheren, dan is hiermee in feite dus sprake van directe verwevenheid met het financieel-economische stelsel. Dit is in Nederland al jaren niet meer voortgekomen.²⁹ De impact van deze verwevenheid is echter te verwaarlozen.

Verder zorgen anti-witwasmaatregelen ervoor dat betalingen aan steeds meer regels zijn gebonden en transacties vaker bij FIU-Nederland moeten worden gemeld. Dit kan het betalingsverkeer vertragen. Het gaat hier in feite om responskosten en imagoschade. Die mogen voor deze exercitie weliswaar niet worden meegewogen, maar kunnen uiteindelijk toch een schadelijke invloed hebben op de snelheid of concurrentie van het toonbetalingsverkeer. Het beschikken over of gebruiken van grote bedragen in 500 euro

²⁸ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2010/02/26/analyse-bescherming-vitale-infrastructuur>, p. 3. Dit blijft in de herijkingbrief van de Nationale Coördinator Terrorisbestrijding en Veiligheid hetzelfde.

²⁹ Verwevenheid door invloed van criminelen op het handelen of de omzetcijfers van een bank in Nederland werd in de jaren 80 bij de Slavenburg en Femis bank geconstateerd.

bankbiljetten is inmiddels aanleiding voor verdenking van criminaliteit geworden. Er kan dus gezegd worden dat niet alle vormen van chartaal geld meer neutraal zijn.

Overigens worden bitcoins en andere *cryptocurrencies* door DNB officieel niet als betalingsmiddel gezien. Deze worden daarom niet tot het toonbankbetalingsverkeer gerekend. Maar er is misschien wel sprake van enige invloed op de categorie toonbankbetalingsverkeer wanneer bepaalde transacties niet meer chartaal of giraal verlopen maar via *cryptocurrencies*. Met name transacties op het *darknet* lopen niet via het reguliere toonbankbetalingsverkeer. Daarmee wordt het toonbankbetalingsverkeer eerder positief dan negatief beïnvloedt nu bepaalde ‘foute’ transacties naar een ander domein vertrekken.

- Tot het *massaal girale betalingsverkeer* (‘betalen op afstand’) dat door de financiële sector wordt afgewikkeld, behoren crediteurenbetalingen (overschrijvingen, acceptgiro’s), incasserende instrumenten (incasso’s) en salarisbetalingen (overschrijvingen). Ook het toonbankbetalingsverkeer (via betaalautomaten) en de geldopnamen bij geldautomaten en aan de balie worden in de systemen voor massaal giraal betalingsverkeer verwerkt.

Er zijn geen aanwijzingen dat het massale girale betalingsverkeer misbruikt wordt of dat witwassen hier gevolgen voor heeft.

- Onder het *hoogwaardig betalingsverkeer* tussen banken valt het betalingsverkeer tussen banken en andere kapitaal- en geldmarktbetalingen (waaronder *treasury* verkeer van grote bedrijven). Voorts valt hieronder de afwikkeling van valutatransacties.

In dit segment is geen aantasting gezien, hoogstens incidenteel misbruik.

Toelichting. De FATF/MENAFATF heeft in 2015 een rapport opgeleverd waarin legitieme vervoersstromen van contant geld tussen financiële instellingen is onderzocht.³⁰ Beargumenteerd wordt dat criminelen wereldwijd, door strengere naleving van de anti-witwasbepalingen, meer moeite hebben om hun geld wit te wassen (in het financiële systeem te krijgen). Dit criminele geld zou daarom op zwerftocht gaan naar landen waar de anti-witwasbepalingen minder streng worden nageleefd. In hoofdstuk twee is verder naar voren gekomen dat de opbrengsten uit de verdovendemiddelenhandel vaak fysiek naar het moederland van de organisatoren worden getransporteerd om vermoedelijk het geld daar in het financiële systeem te brengen. Het gevolg van deze internationale contante geldstromen is dat banken buiten de eurozone met overschotten euro’s komen te zitten. Deze euro’s worden internationaal verhandeld en terug op transport naar Europa gezet. Uit het FATF/MENAFATF onderzoek is gebleken dat “criminal groups may have found a way of infiltrating cash into the outwardly legitimate bank-to-bank shipment system, such that it can be ‘hidden in plain sight’” (2015, p. 73). Voor Nederland specifiek is er geen betrokkenheid geconstateerd. Verder is de omvang op het hoogwaardig betalingsverkeer in zijn totaliteit vooralsnog beperkt, maar ieder misbruik in dit segment van de financiële sector geeft reden tot zorg.

³⁰ <http://www.fatf-gafi.org/publications/methodsandtrends/documents/ml-through-physical-transportation-of-cash.html>

- Onder het effectenverkeer valt de handel, de vereffening en de afwikkeling van effecten en derivatentransacties. Voorts valt hieronder de buitenbeurshandel (Over-The-Counterhandel) die zich niet bij particulieren, maar vooral in het *wholesale* segment afspeelt.

In dit segment is geen aantasting door witwassen gezien.

E.5 Verweving van onder- en bovenwereld (overige)

Verweving van onder- en bovenwereld wordt in het NDB gekarakteriseerd als een toestand, een min of meer *bestendige situatie*, waarin de georganiseerde misdaad zich een *machtspositie* heeft verworven binnen legale partijen: branches, sectoren of bij de overheid. Van verweving is sprake bij 1) corruptieve contacten met overheidspersoneel, vrije beroepsbeoefenaars en personen werkzaam in het bedrijfsleven, en 2) zeggenschap van criminelen over het eigendom van onroerend goed of zeggenschap over ondernemingen (in de vorm van aandelen of als eigenaar, bestuurslid en dergelijke). In deze paragraaf gaat het om vormen van verweving die nog niet aan de orde zijn gesteld onder E1 t/m E4.

a. *In hoeverre is sprake van verweving?*

1. helemaal niet **2. gering** 3. matig 4. hoog 9. onbekend

Toelichting. In relatie tot witwassen is *geen* sprake van een bestendige situatie waarbij de 'georganiseerde misdaad' op structurele wijze een machtspositie in de bovenwereld heeft opgebouwd.

Wel is er incidenteel sprake van verweving tussen onder- en bovenwereld door bijvoorbeeld enkele corruptieve contacten met een ambtenaar.

Ook het gebruik van financieel facilitators betekent verweving. In paragraaf 5.2 is aangegeven dat tientallen vrije beroepsbeoefenaars en enkele geheimhouders als financieel facilitator zijn ingezet. Daarbij zijn zij met name actief om de criminele herkomst van geld te verhullen zodat vastgoed kan worden aangeschaft. Maar ook zorgen zij er voor dat criminelen de zeggenschap over een onderneming kunnen krijgen. Vermoedelijk komt iedere crimineel die de beschikking heeft over grote sommen geld bij een financieel facilitator. Uitgezonderd fraudeurs hebben de meeste criminelen namelijk geen handigheid in het zelf opzetten van een witwasconstructie.

De omvang van het vastgoedbezit en de economische slagkracht van de ondernemingen die individuele criminelen in de traditioneel georganiseerde misdaad in bezit hebben, is doorgaans klein. Vaak gaat het om de aanschaf van een eigen woning of een tweede huis in het buitenland.³¹ De ondernemingen zijn vaak eenmanszaken met een beperkt maatschappelijk vermogen. Doorgaans gaat het om een bepaald soort bedrijven die geliefd zijn bij criminelen. Te denken valt aan horeca (cafés, shoarmazaken, pizzeria's, ijssalons), schoonheidssalons, nagelstudio's, zonnestudio's, auto(poets)bedrijven en campings. De bedrijven kunnen ook worden ingezet voor de criminele activiteiten zoals de smokkel van

³¹ Soms is zelfs sprake van diverse huizen of appartementen in het buitenland, maar 1) dit betreft slechts enkele criminele grootverdieners en 2) daarmee is de impact op de Nederlandse economie nog steeds gering.

drugs via im- exportzaken, vervoersbedrijven of de fruithandel. Van ondergronds bankiers is uit de literatuur (Passas, 2005; Nabi, 2013; FATF, 2013a) bekend dat zij bij kledinghandel, groentezaken en telecommunicatie betrokken zijn. Dit is ook duidelijk terug te vinden in de SBI (een classificatie voor bedrijfsactiviteiten, zie ook p. 17). Daarnaast baten zij cafetaria's uit, handelen in sportartikelen of zijn assurantietussenpersoon.

Fraudeurs in het witteboordensegment kunnen grotere belangen in de gevestigde bovenwereld innemen. Zij zijn dan in het bezit van omvangrijke vastgoedportefeuilles, meerdere holdings of bedrijven met een grote omzet. Toch is dit nog gering op de totale economie.

Daarnaast is een verweving tussen onder- en bovenwereld soms langs etnische lijnen te zien. Via de weg van oneerlijke concurrentie combineren allochtone criminelen hun criminele geld met legaal ondernemen in de eigen gemeenschap in Nederland. Gestage uitbreiding van de legale activiteiten zorgt daarbij voor arbeidsplaatsen in de eigen etnische gemeenschap. Daarmee wordt aanzien binnen de eigen gemeenschap opgebouwd. Zulk aanzien kan ertoe leiden dat zij gevraagd worden namens de etnische gemeenschap zitting te nemen in een op de eigen achterban georiënteerde vereniging of stichting. Maar daardoor worden zij voor het lokale bestuur ook langzamerhand een factor van belang. Vermogende ondernemers, zeker met een eigen achterban, zijn namelijk een legitieme gesprekspartner voor het lokale bestuur. Het lokaal bestuur weet echter niet altijd wie het tegenover zich heeft.

De verweving verloopt soms ook langs de lijnen van een bepaalde geloofsovertuiging. Zo geeft een respondent aan dat enkele Turkse criminelen gul aan Islamitische projecten (bijvoorbeeld de bouw van een nieuwe moskee) hebben geschonken. Hierdoor verkrijgen zij binnen hun eigen allochtone kring veel aanzien. Het aanzien zorgt er vervolgens voor dat zij soms in het bestuur van de plaatselijke moskee terechtkomen. Waardoor zij uiteindelijk ook bij het lokale bestuur aan tafel belanden. Wederom heeft het bestuur niet altijd in de gaten wie zij tegenover zich hebben.

Een soortgelijke verweving langs etnische geloofslijnen betreft Israëlitische geldsmokkelnetwerken. Deze smokkelnetwerken zijn geworteld in de (Antwerpse) orthodox-joodse hoek, met uitlopers naar Nederland. Daarbij is zelfs de bewuste betrokkenheid van een buitenlandse rabbijn gesignaleerd. Het transporteren van geld levert veel winst op waarmee, net als in het Turkse voorbeeld, aanzien binnen de orthodoxe gemeenschap wordt verkregen.

Ten slotte moet rekening worden gehouden dat allochtone criminelen vaak in hun thuisland investeren. Deze investeringen fungeren als een hefboom waarmee plaatselijk aanzien (en soms politieke belangen) wordt verkregen. Hierdoor wordt de uitvoering van Nederlandse opsporingsonderzoeken soms belemmerd. Zo is het al enkele malen voorgekomen dat bankmedewerkers of overheidsambtenaren in het buitenland de criminelen tipten dat zij als verdachte in een Nederlands rechtshulpverzoek naar voren kwamen.

E.6 Normbesef

Bij normbesef wordt als uitleg gegeven dat criminelen door hun gedrag een negatieve invloed kunnen hebben op het normbesef van burgers. Bijvoorbeeld door nadrukkelijk als 'onaantastbaren' aanwezig te zijn, door ongelimiteerd opscheppgedrag, patsergedrag te vertonen of door openlijk drugs te dealen of goederen te helen.³²

a. *Zijn er locaties (buurten, straten ed.) aan te wijzen waar de criminele activiteiten en gedragingen zich concentreren en dusdanig zichtbaar zijn dat het aanleiding kan geven tot normvervaging?*

1. ja 2. nee 9. onbekend

Toelichting. Bij het beantwoorden van deze vraag dient rekening te worden gehouden dat niet is aan te geven in hoeverre of voor welk deelaspect normvervaging specifiek door de criminaliteitsvorm witwassen optreedt. Bovendien komen personen in straten, buurten of bepaalde woonwagenvakken die als 'lastig' bekend staan met veel weg door intimiderend gedrag of zelfs het daadwerkelijk toepassen van geweld. Dit is een factor die absoluut niet moet worden onderschat. Stennis schoppen bij overheidsloketten, schreeuwen tegen en anderszins intimideren van ambtenaren of spullen kapot maken van normale buurtbewoners die ergens iets van willen zeggen, zorgen ervoor dat de overlastgevers eerder hun zin krijgen, minder worden gecontroleerd en geen aangifte (althans, niet op naam) tegen hen wordt gedaan. Daarmee lopen zij ook minder kans om met crimineel vermogen in zicht te komen.

Met deze kanttekening in het achterhoofd, blijkt uit anekdotisch materiaal en de algemene literatuur (zie bijvoorbeeld Tops & Torre, 2014) dat crimineel geld bij normvervaging verder een rol speelt. Als een crimineel sterk lokaal is ingebed, is de rol van crimineel geld doorgaans groot. Wanneer deze 'local heroes' (Kleemans *et al.*, 2002, Van de Bunt *et al.*, 2007) hun omgeving mee laten profiteren, krijgen zij plaatselijk aanzien of zelfs navolging. Te denken valt aan de lokale dealer die minderjarigen in zijn omgeving voor eenvoudige klusjes (haal eens een patatje) zo maar 20 euro fooi geeft. Voor de dealer een som van niets, maar het koopt bewondering van de lokale jeugd en een enkeling zal proberen zijn 'held' te emuleren door van lieverlee ook criminele klusjes (op de uitkijk staan, een pakketje vervoeren) op te knappen.

Een ander voorbeeld van normvervaging betreft het criminele gezin waar de *extended family* van mee profiteert. Iedereen weet dat 'ome Piet' zich met duistere zaakjes inlaat, maar ach, hij schuift wel eens wat toe en geeft op verjaardagen altijd dure cadeaus. Wanneer diverse familieleden bij elkaar in de buurt wonen, kunnen zij de lokale wijk domineren.³³ Of wanneer

³² De onderzoeksvraag E.6 werd op 01-04-2016 als extra opdracht aan de schrijvers van de deelrapporten ter hand gesteld. Het deelrapport witwassen bevond zich toen al over de helft van de geplande en door de begeleidingscommissie goedgekeurde onderzoeksperiode. Inmiddels waren al 28 interviews met respondenten gehouden waar deze vraag dus niet aan was voorgehouden, waren een groot deel van de verzamelde gegevens al verwerkt en waren grote vorderingen gemaakt in het schrijven van het eindrapport. De hoogst ongebruikelijke gang van zaken om in de aflopende periode van een onderzoek nieuwe vragen in te brengen heeft als gevolg dat voor het deelrapport witwassen geen structurele gegevens ter beschikking stonden bij het beantwoorden van de onderzoeksvraag E.6.

³³ Een onbekend aantal vermogende Top-X criminelen is in bepaalde dorpen in de grensstreek met België neergestreken. Zij bewonen daar kapitale villa's. Het zou interessant zijn om nader onderzoek te verrichten naar wat de uitwerking van hun komst op die vermogende buurt is. Dit valt echter buiten het domein.

het merendeel van de bewoners in de buurt een paar honderd euro zwart op hun uitkering bijverdient door hennep te knippen, is voor sommige de drempel om mee te doen vrij laag. Overigens investeren soms ook criminelen van buiten deze wijken lokaal in hennepplanten, maar de opbrengsten stromen dan niet terug in de wijk (Tops & Torre, 2014).

De normvervaging vindt doorgaans plaats in gebieden die in beleidstermen eufemistisch bekend staan als 'prachtwijken' of 'krachtwijken'. Maar er zou ook kleinschaliger gedacht kunnen worden. Partners van criminelen weten doorgaans heel goed dat het geld dat zij besteden en binnen het gezin uitgeven van misdaad afkomstig is (Soudijn, 2010). Jeugdzorg Amsterdam komt nu over de vloer bij bepaalde gezinnen die in de georganiseerde misdaad actief zijn (Vugts, 2016). Daarbij wordt onder andere geprobeerd om duidelijk te maken dat "extreme geldsmijterij" niet normaal is en voorkomen moet worden dat de kinderen "verknijpt" opgroeien (Vugts, 2016). Onderzoek heeft laten zien dat kinderen van beroepscriminelen een grote kans lopen zelf ook met justitie in aanraking te komen (Van Dijk, 2015).

Tot slot, de Panama papers hebben ook laten zien dat het normbesef in delen van de financiële *offshore* sector gemankeerd kan worden genoemd (Obermayer & Obermaier, 2016). Zie ook p. 46 van dit deelrapport over de bedrijfscultuur bij Mossack Fonseca.

6.1 Bevindingen onderzoeksvraag twee samengevat

- In relatie tot witwassen vallen doden en gewonden. Hier is een licht stijgende lijn in te zien.
- Bij financieel facilitators in de contant geldsector worden vaker vuurwapens gevonden.
- Crimineel geld dat in patsergedrag tot uiting komt, kan voor overlast bij omwonenden zorgen. Die overlast kan toenemen als het criminele geld neerslaat in *offender convergence settings*.
- Witwassen zorgt voor een fiscaal nadeel van ten minste honderden miljoenen.
- Het fiscale nadeel bij witteboordencriminaliteit is vermoedelijk veel groter dan bij de traditioneel georganiseerde criminaliteit.
- ‘Verruwing’ van de advocatuur.
- Het openbaar bestuur wordt op lokaal niveau soms beïnvloed.
- Het financiële stelsel wordt niet door witwassen aangetast.
- Er ontstaat oneerlijke concurrentie, maar de omvang is onbekend.
- Oneerlijke concurrentie kan leiden tot verslechtering van het winkelaanbod.
- Crimineel geld slaat neer in vastgoed.
- Door fysieke geldsmokkelnetwerken zitten banken buiten de eurozone met overschotten aan euro's. Deze euro's komen via het hoogwaardig betalingsverkeer tussen banken terug naar Europa. Voor Nederland is hierbij geen betrokkenheid gesignaleerd.
- Witwassen kent een verweving tussen onder- en bovenwereld, maar heeft op de totale economie een geringe impact.
- Binnen etnische gemeenschappen kan de impact van verweving groot zijn. Ook komen via lokale etnische verengingen of geloofsbewegingen criminelen soms bij bestuurders aan de tafel.

7 Bevindingen onderzoeksvraag drie. Welke ontwikkelingen op het thema witwassen zijn te verwachten in de periode 2017-2021?

In het CBA witwassen 2012 wordt gesteld dat er de komende jaren (in feite de huidige onderzoeksperiode) weinig zou veranderen in witwasmethoden. Verwacht werd dat door maatschappelijke veranderingen, ingezet door veranderingen op het gebied van technologie of wetgeving, de precieze invulling (methodiek) met de loop der tijd wel nieuwe ontwikkelingen zal kennen, maar dat de vorm (methode) hetzelfde blijft.

Deze voorspelling is uitgekomen. Er worden in de onderzoeksperiode enkele nieuwe varianten van witwassen op de bestaande witwasmethoden gezien. Deze hebben hun oorsprong in financieel-technologische ontwikkelingen of zijn mogelijk een reactie op het overheidsoptreden. Om deze reden wordt in dit hoofdstuk eerst stil gestaan bij enkele algemene technologische en maatschappelijke veranderingen. Daarnaast wordt gekeken naar de mogelijke invloed van nieuwe witwasafspraken op nationaal of internationaal vlak en de daaraan te koppelen juridische ontwikkelingen. Vervolgens worden nabije toekomstverwachtingen per witwasvorm behandeld.

Technologisch

Financieel-technologische ontwikkelingen, en de daaraan gekoppelde maatschappelijke veranderingen, zullen van grote invloed zijn op de financiële sector. De vraag is natuurlijk, wat is hierbij de impact op witwassen?

Het antwoord daarop is teleurstellend. We weten het gewoon niet. Er is geen wetenschappelijk onderbouwd onderzoek naar uitgevoerd. Meerdere geïnterviewden gaven aan dat de traditionele banksector een tijd van veel veranderingen te wachten staat. Sommige menen dat er zelfs sprake is van *disruptive technologies*, oftewel het traditionele model wordt op zijn kop gezet. Banken zouden daarbij last hebben van de wet van de remmende voorsprong. Daarbij wordt vooral gedacht aan de opkomst van nieuwe betaalsystemen die buiten de banksector omgaan. Maar ook het gebruik van de *blockchain* (zeg maar een openbaar boekhoudverslag) of soortgelijke systemen om transacties vast te leggen (te denken valt aan ethereum), zou ertoe kunnen leiden dat bepaalde transacties buiten de traditionele banksector of financiële tussenpersonen zullen worden gedaan.

Maar is dit slecht voor de bestrijding van witwassen? Het gebruik van de *blockchain* (die per definitie openbaar is) verschaft immers ook de overheid *real time* toegang tot allerlei transacties. Stel dat vastgoeddeals straks via de *blockchain* verlopen. Deze kunnen door het openbare karakter dan direct door de overheid worden ingezien of gecontroleerd door deze af te zetten tegen allerlei relevante databanken.

Het gebruik van de *blockchain* wil overigens niet zeggen dat daarmee per definitie de traditionele banksector buiten spel wordt gezet. Sommige banken in het buitenland ondersteunen en experimenteren al met het Ripple Transaction Protocol, een betalingssysteem dat ook op *blockchain* technologie werkt.³⁴ Ook DNB experimenteert hier

³⁴ http://www.dnb.nl/binaries/Bijlage%20bij%20de%20Visie%20op%20innovaties_tcm46-332794.pdf

mee. De rol van de traditionele financiële sector is zeker nog niet uitgespeeld in het FinTech betalingsverkeer.

Of de financiële sector binnen de komende vier jaren daadwerkelijk grootse veranderingen gaat doormaken, moet nog worden gezien. Daarvoor is de tijdsperiode te kort en zijn de gevestigde belangen te groot. Het is daarom moeilijk aan te geven in hoeverre de overheid zich dient voor te bereiden op ongewisse veranderingen.

Bitcoin is momenteel de grootste virtuele munt. Het is waarschijnlijk (doch niet met zekerheid te stellen) dat dit de komende vier jaar zo zal blijven. Bitcoins zullen de komende vier jaar echter niet het bestaande geld vervangen.³⁵ Bitcoins worden door DNB ook niet wettelijk als geld erkend. Daarmee vallen bitcoins niet onder de reikwijdte van de Wet op financieel toezicht (Wft) en houdt DNB ook geen toezicht op deze virtuele valuta of de ondernemingen die hierin handelen.³⁶ Hierdoor kunnen bitcoinhandelaren geen officiële melding doen bij FIU-Nederland. Althans, het ontbreekt hen dan aan wettelijke bescherming tegen de klant die zich door de melding misschien gedupeerd voelt en de melder een proces aandoet. Het is op het moment van schrijven onduidelijk of DNB de komende vier jaar zijn opstelling gaat veranderen. Dit hangt grotendeels af van de positie die de Europese Centrale Bank (ECB) gaat innemen.

Nationaal

Overheidsbeleid, internationale afspraken en jurisprudentie op het gebied van de bestrijding van witwassen hebben invloed op crimineel handelen. Bij controle op “niet-melders” (controleactie op het naleven van de Wwft bij meldplichtigen) is bijvoorbeeld goed te merken dat dit direct sectorbreed gevolgen heeft.³⁷ De regels worden dan strikter nageleefd, er wordt meer gemeld en klanten worden geïnformeerd over formele procedures. De desbetreffende sector wordt daarmee weer iets onaantrekkelijker voor de crimineel om in wit te wassen.

Althans, om op dezelfde oude voet door te gaan. Als slechts een kleine variatie nodig is om toezicht alsnog te omzeilen, ontstaat een nieuwe *status quo*. De verwachting is bijvoorbeeld dat nu eenmaal is gebleken dat het relatief makkelijk is om buitenlandse hypotheekverstrekkingen aan Nederlandse inwoners te koppelen, er meer lagen tussen geschoven gaan worden. Of dat door wetgeving op de trustkantoren, waarbij de UBO in beeld moet komen, er andere constructies gaan worden opgezet.

Vanuit de Nederlandse overheid wordt de komende jaren in ieder geval de focus op facilitators gecontinueerd. In de Veiligheidsagenda 2015-2018 is aangegeven dat de opsporing zich sterk op allerlei soorten facilitators dient te richten die het criminele proces ondersteunen (Min. V&J, 2015). Het ligt in de lijn der verwachting dat de aanpak van financieel facilitators daarom verder zal worden geïntensiveerd. Bij deze aanpak is het ook relevant om te vermelden dat accountants in de Wwft steeds sterker de verplichting krijgen om ongebruikelijke transacties bij FIU-Nederland te melden.

³⁵ Voor enkele beperkingen die bitcoins ten opzichte van bestaand geld hebben, zie <http://www.dnb.nl/nieuws/nieuwsoverzicht-en-archieef/dnbulletin-2014/dnb307263.jsp>

³⁶ <http://www.dnb.nl/nieuws/nieuwsoverzicht-en-archieef/nieuws-2013/dnb300672.jsp>

³⁷ Zie ook <http://www.fiu-nederland.nl/nl/gezamenlijke-aanpak-van-dienstverleners-faillissementsfraude-en-niet-melden>

Bij de aanpak van witwassen moet echter ook terdege rekening worden gehouden met de uitvoeringspraktijk. Er zijn bijvoorbeeld afpakdoelstellingen gesteld die in feite fungeren als *Key Performance Indicators* (KPI). Daardoor zijn ook perverse prikkels te onderkennen. De focus op afpakdoelstellingen zorgt er namelijk voor dat meer naar potentiële opbrengsten dan naar effecten of informatiebehoefte wordt gekeken. De breed in het land uitgerolde strategie de afgelopen jaren om ondergronds bankieren aan te pakken is hier een goed voorbeeld van. Op relatief eenvoudige wijze wordt daardoor veel geld in beslag genomen. Maar er is geen ruimte ingebouwd om nadere analyse of vervolgonderzoek te doen op het netwerk van deze bankiers. Slechts de *targets* moeten worden gehaald, want anders wordt het budget gekort.

Zorgelijk is daarbij de ontwikkeling dat opsporingsonderzoeken naar financieel facilitators die niet als ondergronds bankier werkzaam zijn, moeilijker of geheel niet van de grond komen. In het CBA witwassen 2012 werd al voor zo'n ontwikkeling gevreesd. Ook de Algemene Rekenkamer waarschuwde eerder al dat grotere en complexe witwasonderzoeken onvoldoende aan bod komen (AR, 2008). Die vrees lijkt in de afgelopen periode verder te zijn bewaarheid. Opsporingsonderzoeken naar complexe witwaszaken of financieel facilitators die ingewikkelde schijnconstructies oprichten, worden niet of moeizaam opgepakt. De reden? Dergelijke opsporingsonderzoeken worden als moeilijk ingeschat (het vergt financiële kennis), kennen een lang tijdsverloop (door verhullingstrategieën in het buitenland) en er is "onder aan de lat" weinig in beslag te nemen (eventueel vermogen is lastig traceerbaar of uit te winnen). Er wordt daarom in stuurploegen een duidelijke voorkeur aan korte klappen gegeven. Sterker nog, opsporingsonderzoeken naar criminelen die hun vermogen goed hebben afgeschermd, worden vaak als moeilijk of kansloos betiteld en *daarom* niet opgepakt.³⁸ De opbrengsten waarop wordt gestuurd (harde beslagcijfers) wegen dan niet tegen de kosten op. De opbrengsten die moeilijk in getallen zijn te vertalen (het verhinderen van toekomstige constructies, het afsnijden van een witwasroute voor meerdere csv's) vallen buiten beeld. Maar dit leidt er ook toe dat op den duur minder inzicht wordt gegenereerd en er een kennisvacuüm ontstaat. We weten immers dan niet (meer) hoe witwasprocessen en -structuren in elkaar zitten. Daardoor wordt het opwerpen van drempels om witwassen te bestrijden aanzienlijk bemoeilijkt. Bovendien bestaat het gevaar dat slimme criminelen waarbij niet direct vermogen valt af te nemen, de dans ontspringen. Voor sommige regio's lijkt de middencriminaliteit te groot om lokaal te worden opgepakt, maar te klein voor de landelijke recherche om in opsporingsonderzoek te komen (zie ook Huisman *et al.*, 2016). Zij kunnen dan doorgroeien tot zij financieel feitelijk onaantastbaar worden. Nu al blijkt dat de ontneming bij sommige oudere criminelen hapert omdat de criminele herkomst van hun vermogen te ver in het verleden ligt en niet meer boven water kan worden gehaald.

Aan de andere kant kan ook rekening worden gehouden met de trend dat de nationale overheid veel taken naar lokale gemeentes overhevelt. Dit zet de komende vier jaar door. Dit kan als gevolg hebben dat lokale gemeentes meer verantwoordelijkheid op zich moeten nemen voor de lokale veiligheid. Hierin heeft de gemeente veel mogelijkheden tot handelen. Diverse gemeentes beschikken over wijkteams (of zelfs stadsmariniers) voor de aanpak van problemen, het heeft unieke bestanden tot zijn beschikking die zich lenen voor

³⁸ Zie ook Huisman *et al.* (2016) voor een uitgebreide inventarisatie van dergelijke knelpunten in de Nederlandse researchpraktijk.

bestandsvergelijking, het gaat over de verlening van allerlei soorten vergunningen en het kan eigen prioriteiten stellen. Gemeentes hebben zo unieke *tools* in handen om op te treden. Vooral als hierin samenwerking met de belastingdienst en lokale politie wordt gezocht. Via de aanpak van bijvoorbeeld uitkeringsfraude of het intrekken van vergunningen kunnen de eerder genoemde *local heroes* de voet worden dwars gezeten. Daarmee worden de gevolgen van witwassen, zoals verweving van onder- en bovenwereld of normvervaging in bepaalde buurten, effectief bestreden. Bovendien komt zo de middencriminaliteit weer terug in beeld die anders blijft liggen.

Tot slot, de komende vier jaren treden er reorganisaties en bezuinigingen bij de belastingdienst op. In hoeverre dit invloed op de aanpak van witwassen heeft, is lastig te beoordelen. Aan de ene kant heeft bijvoorbeeld de FIOD extra personeel aangetrokken voor de bestrijding van witwassen. Ook is een speciaal *Anti Money Laundering Centre* (AMLC) opgericht. Maar aan de andere kant verlaat ook veel ervaren personeel de belastingdienst. Het is nog onduidelijk hoe daarbij het door de belastingdienst ingezette traject van verregaande automatisering gaat uitpakken. Theoretisch is het zeer goed mogelijk dat meer valse aangiftes (ook in relatie tot witwassen) worden onderkend. Maar enkele respondenten wijzen ook op het gevaar van trechters. Dit is het geval als er onvoldoende waarborgen zijn ingebouwd om de data telkens weer creatief te benaderen maar alleen wordt ingezet op bevestiging van eerder gevonden patronen. Nogmaals, het is afwachten hoe dit in de toekomst gaat uitwerken.

Internationaal

De Nederlandse aanpak van witwassen volgt de internationale richtlijnen. Verandering in die richtlijnen hebben daardoor ook gevolg voor de Nederlandse aanpak. Zo is de vierde anti-witwasrichtlijn van de Europese Unie en de Raad van Europa een belangrijk document. Deze is op 20 mei 2015 gepubliceerd en geeft aan dat alle lidstaten uiterlijk op 26 juni 2017 een centraal UBO-register moeten hebben. Daarin moeten de uiteindelijk belanghebbenden van alle juridische entiteiten centraal staan geregistreerd. Dit met het oog op het opwerpen van een extra drempel voor verhuillingsactiviteiten. Een te verwachten voordeel is dat wanneer de UBO niet naar waarheid is geregistreerd, er makkelijker valsheid in geschrifte en verhuiling (dus witwassen) kan worden bewezen. Maar het zal er ook voor zorgen dat kwaadwillenden extra tussenlagen gaan aanbrengen waardoor constructies nog ingewikkelder worden om te ontrafelen.

Dat ieder EU land een centraal UBO-register op moet zetten, is ook een signaal van de tijdsgeest waarin het verschijnen van de Panama Papers prima past. Door een datalek is de administratie (zo'n 11,5 miljoen documenten met informatie over 214.000 *offshore* bedrijven) van juridisch dienstverlener Mossack Fonseca in Panama in handen gekomen van een selecte groep journalisten.³⁹ Hieruit weten de journalisten wereldwijd een beeld te schetsen van massale belastingontwijking door financieel vermogenden en de diverse financiële trucs die zij hierbij hanteren. Hoewel daarmee nog niet gezegd is dat iedereen die bij Mossack Fonseca langskomt bezig is belasting te ontduiken of geld wit te wassen, blijkt uit de interne mails van het bedrijf dat zij ook welbewust bezig waren om hun klanten te helpen de belasting te ontduiken of zelfs om crimineel geld wit te wassen. Deze feiten, de

³⁹ De gegevens worden begin 2015 anoniem aan de *Süddeutsche Zeitung* ter beschikking gesteld. Vanwege de omvang hiervan schakelt de Duitse krant het *International Consortium of Investigative Journalists* in. Door zo'n 400 journalisten in 76 landen zijn de Panama Papers gezamenlijk onderzocht (Obermayer & Obermaier, 2016).

betrokkenheid van bekende politici en beroemdheden alsmede de enorme omvang, zorgen voor grote verontwaardiging bij het lezerspubliek.⁴⁰ Verontwaardiging die betrekking heeft op het schijnbaar ontbreken van een belastingmoraal bij de meer gefortuneerden uit onder andere de sport-, muziek-, of filmwereld, bekende ondernemers en politici. Deze verontwaardiging wordt al een aantal jaren gevoed door eerdere datalekken (Offshore leaks in 2013, LuxLeaks in 2014, Swiss leaks in 2015) en berichtgeving over belastingoptimalisatie van grote internationale bedrijven (bijvoorbeeld Starbucks, Google, Apple).⁴¹ Tegelijkertijd moet rekening worden gehouden dat de gewone burger zich al jaren geconfronteerd ziet met bezuinigingen en teruglopende overheidsvoorzieningen terwijl hij wel gewoon zijn belastingen betaalt. In de discussie over belastingontwijking is de afgelopen jaren daarom langzamerhand een grotere rol voor moraliteit terug te vinden dan alleen een puur legalistische opstelling (is het wel of niet strafbaar). Ben je als persoon of bedrijf immers niet ook verplicht om belasting te betalen in de samenleving waarin je actief bent, dan om alleen voor eigen winstmaximalisatie te gaan?

In deze situatie is het logisch voor Europa om verdere barrières voor het verhullen van vermogen op te werpen. Hoewel dit een voorzichtig proces is (geen land wil als eerste zijn concurrentiepositie in de financiële markt verliezen), en er gemengde signalen worden uitgezonden (het is Jean-Claude Juncker die nu als voorzitter van de Europese Commissie maatregelen tegen belastingontwijking moet aankondigen terwijl destijds onder zijn verantwoordelijkheid als premier van Luxemburg en minister van Financiën tal van bedrijven Luxemburgse belastingdeals konden opzetten; daarnaast is een proces aangespannen tegen de klokkenluiders van de LuxLeaks) lijkt dit een koers die zal doorzetten. Het is dan ook kenmerkend dat Luxemburg zijn bankgeheim deels heeft losgelaten en dat Zwitserland ook steeds meer meewerkt aan internationale rechtshulpverzoeken omtrent bankzaken. Bovendien valt te verwachten dat in de komende jaren *leaktivism* op dit onderwerp doorgaat. Daarmee wordt bedoeld dat hackers of klokkenluiders met nieuw belastend materiaal van banken of *product service providers* (dienstverleners in de financiële sector zoals trustkantoren) naar buiten komen. Zolang zulk materiaal nieuwe feiten boven water weet te krijgen zal de publieke verontwaardiging en de roep om actie gevoed blijven. En wie weet betreft een volgend datalek wel een Nederlands bedrijf dat constructies a la Mossack Fonseca opzet.

Een toekomstverwachting is daarom dat Europa actiever gaat optreden tegen belastingontwijking en minder aantrekkelijk zal worden om onbelast of fout vermogen uit het zicht te parkeren. Dat zal als gevolg hebben dat andere, verdere bestemmingen daardoor aantrekkelijker worden. Niet alleen Caribische eilanden komen dan als mogelijkheid in beeld, maar ook Azië (Hong Kong, Singapore, Dubai). Ook Delaware in de Verenigde Staten is vanwege de constructies die daar mogelijk zijn een goede optie.⁴² Waarschijnlijk zal deze uittocht sneller verlopen dan de Europese overheid maatregelen kan nemen.

⁴⁰ Begin mei 2016 zijn de documenten ook voor Nederlandse opsporingsambtenaren toegankelijk geworden. Het ontbrak voor dit deelrapport echter aan onderzoekstijd om te kijken welke Nederlanders hierbij naar voren komen, laat staan of hier sprake is van financiële onregelmatigheden.

⁴¹ Helemaal nieuw zijn de schandalen over de belastingmoraal van de elite niet. Gelemerova (2011, p. 30) bericht dat in 1932 een lijst naar buiten kwam met 2000 namen van politici, rechters, biscchoppen, generaals en welvarende industriëlen die in Zwitserland hun geld uit het zicht gestald hadden. Dit leiide tot een schandaal dat bekend raakt e als de 'Paris Affair, of de Basler Handelsbank affair'.

⁴² <http://www.bloomberg.com/news/articles/2016-01-27/the-world-s-favorite-new-tax-haven-is-the-united-states>

Gefortuneerden die aan belastingoptimalisatie doen, worden nu aan de schandpaal genageld. Maar in hoeverre blijven morele argumenten op individueel niveau opgeld doen voor gewone burgers? Ben je een dief van je eigen portemonnee als je *niet* die voordelen van een fiscale overzeese constructie meepakt?⁴³ De media aandacht en uitleg voor verschillende sluiproutes, de grote schare bereidwillige adviseurs en de massale schaal waarop tot nu toe belastingontwijking plaatsvond, heeft ook laten zien dat a) het opzetten van zo'n constructie niet moeilijk is en b) het ook vanaf relatief lage bedragen al lonend kan zijn. Met als gevolg dat kleine zelfstandige ondernemers (en criminelen) misschien in de verleiding komen om ook van zo'n constructie gebruik te gaan maken. Sommige adviseurs berichten dat het al lonend is vanaf zo'n 20.000 euro bedrijfswinst.

Een andere belangrijke Europese tendens is het terugdringen van contant geld. Een rapport van Europol (2015, p. 7, p. 46) geeft aan dat: "Although not all use of cash is criminal, all criminals use cash at some stage in the money laundering process". Daarmee lijkt de toon gezet, (grote hoeveelheden) contant geld wordt de komende jaren 'gecriminaliseerd' met als doel het chartaal geldverkeer verder te doen afnemen. In Nederland worden consumenten indirect al aangemoedigd om zo min mogelijk contant te betalen. In sommige winkels kan alleen nog maar worden gepint. De redenen kunnen divers zijn. Het wordt als een kostenbesparing voor de winkelier gezien, bevordert een snellere doorstroom van klanten en verlaagt het risico op overvallen. Vanwege deze laatste reden wil bijvoorbeeld ook het Gemeentelijk VervoersBedrijf Amsterdam het betalen met contant geld zo snel mogelijk schrappen. Als gevolg van enkele overvallen op buschauffeurs heeft Van der Laan, burgemeester van Amsterdam, aangekondigd dat cashloos betalen versneld wordt ingevoerd per 31 december 2016.⁴⁴ Denemarken heeft het plan om als eerste land een cashloze samenleving te worden. Dat doel zou in 2030 moeten worden bereikt. Maar ook Zweden en Noorwegen hebben plannen in die richting.

In diverse Europese landen zijn inmiddels grenzen aan *alle* betalingen met contant geld gesteld. Italië bijvoorbeeld, heeft contante betalingen van meer dan 1.000 euro verboden (het is overigens nog maar de vraag of dit verbod niet massaal wordt overtreden). In België mag maximaal nog maar 7.500 euro contant betaald worden. De limieten die in de ons omringende landen op het gebied van *cash* transacties gelden, leiden er toe dat betalingen soms over Nederland lopen. Een respondent geeft aan dat de contante betaling voor een auto in België daarom soms via Nederland verloopt. Het valt niet uit te sluiten dat in de toekomst een *cash* limiet ook in Nederland zal gaan gelden.

In dit kader is een opzienbarende ontwikkeling dat de ECB in februari 2016 voor het eerst aangeeft om de afschaf van 500 euro biljetten in overweging te willen nemen. Dit is een positie waar de ECB zich voorheen altijd sterk tegen heeft verzet. Mario Draghi, president van de ECB, weigerde in 2012 de 500 euro bankbiljetten van de markt te halen: "high-

⁴³ Om maar een voorbeeld te noemen, ook Hillary Clinton die na het verschijnen van de Panama Papers aankondigde actie tegen belastingontwijking te nemen, maakte gebruik van een Delaware constructie - ZFS Holdings LTT- om inkomsten uit haar boek over te laten lopen. <http://www.politico.com/story/2015/07/hillary-clinton-releases-eight-years-of-tax-returns-120882>

⁴⁴ <http://www.rtvnh.nl/nieuws/179675/maatregelen-na-overvallen-geen-contant-geld-meer-in-amsterdamse-bussen>

denomination euro banknotes fulfil an important role as a store of value and are a last resort for storing assets both within the euro area and abroad".⁴⁵

Er is al langer kritiek op de 500 euro biljetten. Door Larry Summers, voormalig US Treasury Secretary, werd het uitgeven van 500 euro biljetten in de jaren 90 zelfs een "uncivil act" genoemd.⁴⁶ Druk op de ECB om geen biljetten van hoge waarde uit te geven, baatte echter niet. Totdat Benoît Cœuré, lid van de Executive Board of the ECB, op 11 februari 2016 in een interview aangaf dat "competent authorities increasingly suspect that they [500 euro bankbiljetten] are being used for illegal purposes, an argument that we can no longer ignore given the importance of the fight against money laundering and terrorist financing." en "I find the arguments in favour of keeping the €500 note less and less convincing".⁴⁷

Dat vindt de ECB blijkbaar ook. Op 4 mei 2016 bericht de ECB dat besloten is om het 500 euro bankbiljet inderdaad af te schaffen "taking into account concerns that this banknote could facilitate illicit activities".⁴⁸ Het bankbiljet zal geleidelijk verdwijnen door het eind 2018 niet langer meer uit te geven. Het is nadien nog wel een geldig betaalmiddel, maar zal in de jaren daarop via het bankverkeer worden ingenomen.

Afschaffen van chartaal geld is van overheids perspectief interessant. Het is kostenbesparend want fysiek geld hoeft niet meer geslagen, gedrukt en onderhouden te worden. Kosten voor fysiek transport en opslag komen te vervallen. Ook kan het tal van geweldsdelicten en vermogenscriminaliteit in relatie tot contant geld (overvallen, straatroven, afpersingen, diefstallen) doen afnemen en dus maatschappelijke kosten reduceren. Het kan verder helpen belastingontduiking en witwassen tegen te gaan want girale betalingen laten altijd sporen na, in tegenstelling tot chartale betalingen.

Maar het is deze inperking van anonimiteit die bij een onbekend aantal burgers ook weerstand oproept. Vooral door het schrikbeeld continu onder surveillance van de overheid te staan of doordat bedrijven iemands koopgedrag volledig in kaart brengen. Burgers zullen niet snel hun privacy willen opgeven. Of toch wel, gezien het massale gebruik van facebook?

Naar verwachting zal de komende onderzoeksperiode chartaal geld nog niet zijn afgeschaft. Het ligt erg gevoelig omdat de implicaties zo groot zijn. Te denken valt aan het risico dat overheden hun monetaire beleid kunnen aanpassen door op spaargeld een negatieve rente te heffen. Of dat overheden kunnen bepalen hoeveel geld er mag worden overgeboekt.⁴⁹

Maar het ontmoedigen van het gebruik van chartaal geld en het bevorderen van giraal geld, zal met de tijd wel kunnen leiden tot criminaliteitsverschuivingen. Minder straatroven, maar meer creditcardfraude en meer gehackte bankgegevens. Het is aannemelijk te

⁴⁵

https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/120302letter_salavrakosen.pdf?e5776203eaa84220de228d301d0fa696

⁴⁶ http://www.petersoninstitute.org/publications/chapters_preview/4303/04iie4303.pdf , p. 16.

⁴⁷ <https://www.ecb.europa.eu/press/inter/date/2016/html/sp160211.en.html>

⁴⁸ <https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2016/html/pr160504.en.html>

⁴⁹ <http://capx.co/a-cashless-society-be-careful-what-you-wish-for/> Denk ook aan de situatie in Cyprus een aantal jaar geleden. Zie ook <http://johnhcochrane.blogspot.nl/2014/12/get-rid-of-currency.html>

veronderstellen dat ook het gebruik van prepaid debetcards en *cryptocurrencies* zal gaan toenemen, alsmede manieren om digitaal geld onzichtbaar voor de overheid te maken. Door de Europese Commissie wordt er al op aangedrongen om versterkte controle uit te voeren op virtueel geld (*cryptocurrencies*) en *prepaid instruments* (debetcards).⁵⁰ Hoe dit vorm gaat krijgen is echter onduidelijk.

Vorm

Hieronder worden dezelfde witwasvormen die bij de eerste vraag aan de orde kwamen nader bekeken op hun mogelijke ontwikkelingen in de toekomst.

Loanback

Loanback zal in de nabije toekomst even belangrijk zijn als het de afgelopen jaren is geweest. De relatief simpele opzet en het brede arsenaal aan mogelijkheden tot het doen van een *loanback* zijn hiervan de reden.

De frequentie van buitenlandse *loanbacks* en de gedetailleerdheid aan onderliggende stukken zou kunnen toenemen. Dit heeft diverse redenen. Op het moment van schrijven ziet het er naar uit dat grote geldleningen waarbij garantstelling, rentepercentages of een aflossingsplan ontbreken, steeds vaker door de rechtbank als onwaarschijnlijk worden gezien. Om dergelijke schijnconstructies toch kans van slagen te doen geven, bestaat er kans dat in de toekomst meer valse documentatie omtrent de leningsvoorwaarden zal worden aangeleverd.

Door een *loanback* via het buitenland te laten lopen, treedt verder een aanzienlijke vertraging van de rechtsgang op omdat de onderliggende stukken via rechtshulpverzoeken moeten worden uitgewisseld. Dergelijke verzoeken kunnen maanden in beslag nemen. Vertraging is in het voordeel van de verdachte en een buitenlandse route is dus een goede manier om te vertragen. Daarnaast moet ook nog aangetoond worden dat eventuele buitenlandse stukken vals of vervalst zijn. Dit vergt capaciteit en middelen (denk alleen maar aan het op laten stellen van rechtmatige vertalingen). Ervaren belastingadviseurs zullen hun cliënten daarom instrueren om een buitenlandse *loanback* beter dan vroeger te onderbouwen. De buitenlandroute is ook een mogelijkheid om de Europese vierde witwasrichtlijn met betrekking tot de UBO te omzeilen.

Het is waarschijnlijk dat *crowdfunding* in de nabije toekomst vaker gaat plaatsvinden. Dit is te verwachten nu *crowdfunding* als legitiem middel de afgelopen jaren gegroeid is om geld op te halen. De schaal waarop malafide *crowdfunding* nu plaatsvindt, geeft echter nog geen aanleiding te veronderstellen dat het een wijdverbreide vorm gaat worden.

Hetzelfde geldt voor P2P (*peer to peer*) *lending*. P2P *lending* platformen zouden misbruikt kunnen worden om een *loanback* te regelen, zij het dat de hoogte van de bedragen in deze platformen doorgaans tot enkele duizenden euro's beperkt blijven. In de praktijk is deze vorm nog niet aangetroffen.

⁵⁰ Deze oproep kwam overigens na aanleiding van de terroristische aanval in Parijs op 13 november 2015 waarbij 130 doden vielen. De link tussen terreur en *cryptocurrencies* lijkt de auteur van dit deelrapport weinig relevant. <http://uk.reuters.com/article/uk-eu-security-banknotes-idUKKCN0VLOQO> ; <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/02/12-conclusions-terrorism-financing/>

Gefingeerde omzet

Net als bij *loanback*, kent gefingeerde omzet een relatief simpele opzet en een breed arsenaal aan mogelijkheden. In de nabije toekomst zal deze vorm van witwassen zeker groot blijven.

Gefingeerde speelwinst

In het CBA witwassen 2012 werd aangegeven dat in de nabije toekomst *online* gokken legaal zou worden. In afwachting van een licentiesysteem en volledige legalisering in 2017 wordt *online* gokken momenteel gedoogd. Diverse buitenlandse aanbieders kunnen daardoor de Nederlandse speelmarkt betreden. Het is te verwachten dat *online* gokken daarmee vaker als verklaring zal worden gegeven. De Nederlandse kansspelautoriteiten verwachten dat deze markt (13% van de totale gokmarkt in Nederland in 2015) verder zal groeien.⁵¹

ABC-transacties

ABC-transacties zullen in de nabije toekomst als vorm van witwassen blijven voorkomen omdat het moeilijk is om 'foute' transacties te onderkennen.

Trade based money laundering

In de categorie *trade based money laundering* wordt het (inter)nationale handelsverkeer misbruikt. Om twee redenen zal deze methode de komende jaren groter worden.

Ten eerste overweegt de ECB om 500 euro bankbiljetten van de markt te halen. Het wordt dan misschien kostentechnisch voordeliger om gebruik te maken van TBML in plaats van fysieke geldkoeriers. Voor meer informatie over 500 euro bankbiljetten, zie ook paragraaf 5.2 over contant geld.

Ten tweede vindt in algemene zin steeds strengere controle op contante geldstromen plaats. Daarbij moet ook bedacht worden dat de aanpak van illegale geldtransactiekantoren een opsporingsprioriteit is geworden en de komende paar jaren zal blijven (al was het maar om afpak *targets* te behalen). Een verhoogde focus op deze illegale bedrijfstak, gekoppeld aan internationale samenwerking, heeft de afgelopen jaren ertoe geleid dat enkele van deze illegale geldtransactiekantoren grote financiële verliezen hebben geleden. Naar het zich laat aanzien, zijn sommige daardoor op de Nederlandse markt uitgeschakeld. Aangezien de opbrengsten uit de cocaïnehandel toch naar Zuid-Amerika blijven gaan (er zijn althans geen aanwijzingen dat de Zuid-Amerikaanse organisatoren hun geld in Europa willen investeren), ligt het in de lijn der verwachtingen dat de aanpak van de contante geldsmokkel een alternatieve methode als TBML aantrekkelijker maakt. De goederenstroom hoeft hierbij overigens niet van Nederland naar Zuid-Amerika te lopen. Nu al is gezien dat *brokers* geldstromen uit Europese drugsopbrengsten via het Midden Oosten en China naar Zuid-Amerika laten verlopen.

⁵¹ <http://www.kansspelautoriteit.nl/nieuws/alle-nieuwsberichten/2015/augustus/nieuwe-wet-groei/>

Een alternatief kan de BMPE zijn. De BMPE met Europa is vooralsnog bescheiden in omvang maar kan gaan groeien als de fysieke geldstromen moeilijker worden. Voor een BMPE is Nederland echter minder aantrekkelijk aangezien hierbij de directe goederenhandel met Zuid-Amerika een rol speelt. De goederenhandel tussen Nederland en Zuid-Amerika is niet erg groot, zeker vergeleken met Spanje.⁵² Wellicht dat er dan eerst cocaïnegeld naar Spanje wordt gebracht, om aldaar in de BMPE terecht te komen. De smokkelroute van contant geld komt daarmee te verleggen van overzees naar Spanje.

Uit de literatuur blijkt dat *sham litigation* de laatste jaren vaker in het buitenland is opgetreden (Middleton & Levi, 2015). Mogelijk gaat dit ook vaker in Nederland plaatsvinden.

New Payment Products and Services

Naar verwachting zal de illegale handel via internet een opwaartse lijn blijven kennen. Daarmee zal ook het aantal transacties met *cryptocurrencies* zoals bitcoins groter worden.

Het gebruik van *cryptocurrencies* kan ook bij fysiek criminele marktplaatsen gaan optreden, op straathandel- of helersniveau. Bij een juist gebruik van encryptie en afscherming hoeft er geen angst voor incriminerende geldsporen meer te zijn. Een enkele respondent meent dan ook dat er een nieuwe versie van de criminele contant geldeconomie aan zal komen; een criminele digitale economie. Toch moeten de komende vier jaar nog geen grote veranderingen worden verwacht. In de criminele economie blijft contant geld voorlopig nog de boventoon voeren.

De rol van legitieme PSPs zal in de nabije toekomst belangrijker worden. Daar duiden de ontwikkelingen op het gebied van FinTech op; het betalingsverkeer zal de komende jaren verder veranderen ten gunste van PSPs. Deze kunnen in het betalingsverkeer namelijk beter kosten besparen dan de reguliere banksector. Dit gaat echter wel gepaard met een risico op verslechtering van de compliance. Ook is de drempel om een PSP te beginnen minder hoog dan het lijkt. Een individu met technologische *knowhow* kan al een PSP opstarten. Dat maakt dat ook malafide PSPs kunnen worden opgezet.

Over ontwikkelingen in relatie tot *blockchain* technologie is in dit hoofdstuk al in de paragraaf 'Technologisch' geschreven.

Het is onduidelijk of bitcoin *exchangers* in de nabije toekomst onder toezicht gesteld gaan worden. Europese ontwikkelingen zijn hierin nog onduidelijk. Vooralsnog wil DNB *cryptocurrencies* niet als geld aanmerken en er geen toezicht op uitoefenen. Bitcoin *exchangers* zijn dan ook niet meldplichtig.⁵³

Stichtingen

Er worden geen bijzondere ontwikkelingen verwacht.

⁵² Volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek exporteerde Nederland in 2013 slechts 463 miljoen euro aan goederen naar Colombia. <http://opendata.cbs.nl/Dataportaal/# la=en; http://globaledge.msu.edu/countries/spain/tradestats>

⁵³ Wanneer *cryptocurrencies* op een bankrekening worden uitbetaald, kan de bank een melding doen. In die zin is er sprake van indirect toezicht.

Leasen en huren

Deze methode zal de komende jaren nog steeds gebruikt worden. Of dit gaat toe- of afnemen is op grond van de verzamelde gegevens niet te zeggen. Dit zal zeker ook samenhangen met de opsporingspraktijk. Doordat de afgelopen jaren bij het maken van voordeelsberekeningen in witwasonderzoeken vaker ook de aanschafprijs van gebruiksgoederen wordt meegenomen, zullen criminelen hier rekening mee gaan houden. Uit de dossiers is op te maken dat leasen een van de opties is die hierbij onderling tussen criminelen wordt besproken. Door te leasen wordt het uitgavenpatroon omlaag gedrukt omdat de aanschafprijs van het (dure) gebruiksgoed vervalst. Als kwade opzet niet kan worden aangetoond, dient het beslagen goed ook nog eens te worden teruggegeven aan de 'rechtmatige' eigenaar. Dit maakt leasen dus aantrekkelijk voor criminelen.

Verkoop in consignatie

Als vorm van witwassen is de verkoop in consignatie de afgelopen jaren niet meer gezien. De verwachting is dat deze vorm van witwassen daarom de komende vier jaren geen aandacht behoeft.

Contant geld

Door de FATF/MENAFATF (2015) wordt gesteld dat criminelen veel gebruik maken van contant geld. Het gebruik van contant geld zou zelfs toegenomen zijn. Zelfs wanneer criminele opbrengsten in eerste instantie elektronisch beschikbaar zijn (door high-tech crime), zouden criminelen deze opbrengsten eerst weer contant maken om het geldspoor te doorbreken. Het belang van contant geld wordt door de FATF/MENAFATF (2015) verklaard door een toename aan anti-witwasmaatregelen, een betere uitoefening van compliance en de verdere controle op de financiële sector.

Een causaal verband kan de FATF echter niet met cijfers onderbouwen. In dit deelrapport witwassen wordt een alternatieve verklaring voor het geconstateerde belang van contant geld aangedragen. Namelijk, overheden hebben hier de afgelopen jaren oog voor gekregen. In Nederland, maar ook in het buitenland, zijn de autoriteiten meer gaan inzetten op het onderscheppen van contant geld. Daardoor komt de rol van contant geld beter dan vroeger in beeld.

De Nederlandse overheid heeft bijvoorbeeld de afgelopen jaren een specifieke focus op illegale geldtransactiekantoren gelegd. Daardoor zijn tientallen verschaffers van dergelijke diensten in beeld gekomen, vervolgd en bestraft. Naar het zich laat aanzien heeft een enkele organisatie die contant crimineel geld vervoert om deze reden zelfs de Nederlandse markt verlaten. Andere organisaties zijn zich beter gaan afschermen. Het gevolg is dat er in 2012-2014 als het ware sprake was van "*peak underground banking*". Er is in die periode zoveel succesvol opsporingsonderzoek naar illegale geldtransactiekantoren gedaan, dat zich een omslagpunt (piek) heeft gevormd. Dergelijke resultaten kunnen de komende jaren niet meer worden bereikt, het zal alleen maar minder worden. Het gevolg is wel dat het houden aan regionale afpakdoelstellingen gebaseerd op oude cijfers uit de hoogtijdagen dan zijn doel voorbij schiet. Maar het is ook mogelijk dat zich met de massale asielinstroom de komende jaren een nieuwe markt aanbiedt: illegale geldtransacties in relatie tot mensensmokkel of illegale arbeid. Dergelijke transacties zullen echter wel gemiddeld lagere bedragen kennen dan in relatie tot verdovende middelen.

Naar verwachting krijgt de douane binnen de EU een bredere taak inzake het bestrijden van witwassen (en terrorismefinanciering) in relatie tot haar buitengrenzen. Om de douane meer

mogelijkheden tot het doen van controle te geven, zal de verordening 1889/2005 inzake de aangifteplicht liquide middelen worden herzien en tevens uitgebreid met (een vorm van) toezicht op *cash* in vracht en postzendingen. Ook de onderlinge uitwisseling van douanegegevens zal worden verbeterd. Eind 2016 is mogelijk al een eerste *draft* van de nieuwe verordening te verwachten.

Het is nog onduidelijk in hoeverre FATF aanbeveling 32 (FATF/MENAFATF 2015) internationaal wordt opgepakt om misbruik van transnationale geldtransporten tussen financiële instellingen tegen te gaan.⁵⁴ Omdat over het vervoer van papiergeld geen BTW hoeft te worden betaald en het bij de douane slechts minimaal gedocumenteerd hoeft te worden, is controle lastig: “most countries will continue to find it extremely difficult to detect any cross-border transportations of criminally derived cash in cargo and mail, and accordingly the matter will continue to be a considerable threat until these issues are addressed.” (FATF/MENAFATF 2015, p. 83).

De effecten van de geleidelijke afschaffing van de 500 euro biljetten zijn niet duidelijk. Mogelijk dat het criminelen en zwartsparenders in de problemen brengt. Voor crimineel vervoer van contant geld zal de omvang, en dus de risico's, toenemen. Mogelijk dat het voor *brokers* een prikkel zal zijn om naar alternatieve methoden te gaan kijken. Bijvoorbeeld, meer gebruik maken van corruptie om crimineel geld in het banksysteem te brengen of een systeem voor TBML te ontwikkelen. Uit de dossiers zijn lichte aanwijzingen op te maken dat corrupt bankpersoneel eerder in de randen van Europa dan Nederland zijn te vinden (al was het maar omdat banken in Nederland massaal baliepersoneel hebben afgestoten). Te denken valt aan voormalige Oostbloklanden met een zwakkere compliance. Tegen een kleine commissie (twee procent) bleken enkele bankmanagers aldaar bereid te zijn om de compliance te omzeilen en contante bedragen op rekening te storten. Vanuit deze rekeningen werd het geld vervolgens overgemaakt naar bedrijfsrekeningen in onder andere Hong Kong en verdween het verder in het financiële stelsel. Als meer financieel facilitators voor deze optie kiezen, dan zal geldsmokkel van Nederland via Duitsland vaker voorkomen.

Voor zwartsparenders of criminele oppotters is er een probleem na 2018. Willen zij na 2018 hun 500 euro bankbiljetten omwisselen of afstorten, dan zullen zij een aannemelijke verklaring voor de herkomst van het geld moeten geven. Mogelijk dat in de aanloop van 2018 een toename van inkeerders of contant geld richting financiële instellingen te zien zal zijn.

⁵⁴ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:309:0009:0012:EN:PDF>

7.1 Bevindingen onderzoeksvraag drie samengevat

- Nederland staat een intensivering van de aanpak van facilitators voor. Het ligt dus in de lijn dat ook *financieel* facilitators verder worden aangepakt.
- Een risico dat opsporing zich teveel moet richten op beslagcijfers en korte klappen.
- Mogelijk raken gemeentes actiever betrokken bij de bestrijding van de effecten van witwassen.
- Toegenomen aandacht voor en afkeuring van belastingontwijking. Op dit vlak zijn ook nieuwe datalekken te verwachten.
- Meer belastingconstructies richting Azië.
- Terugdringen gebruik van contant geld, de afschaf van 500 euro biljetten in 2018 en mogelijk een *cash* limiet in Nederland. Chartaal geld blijft komende jaren wel bestaan.
- Fysieke geldsmokkelnetwerken maken meer kosten of lopen meer risico door afschaf 500 euro biljetten. Daarom mogelijk opkomst van *trade based money laundering* of *black market Peso exchange*. Mogelijk dat een grotere hoeveelheid contant geld naar Spanje in plaats van Zuid-Amerika wordt gesmokkeld.
- *Loanback* en gefingeerde omzet blijven de belangrijkste vormen om wit te wassen.
- Mogelijk dat criminelen en hun financieel facilitators lastiger te weerleggen onderbouwingen gaan aandragen.
- Het openstellen van de Nederlandse speelmarkt kan voor een grotere rol van *online* gokken bij witwassen zorgen.
- Verdere opkomst FinTech en de rol van *Payment Service Providers*.
- Massale asielinstroom zorgt mogelijk voor extra klandizie of oprichting van nieuwe illegale geldtransactiekantoren.
- Bredere inzet douane in bestrijding witwassen (en terrorismefinanciering).

8 Bevindingen onderzoeksvraag vier. Wat zijn de te verwachten gevolgen van witwassen in 2021?

Deze vraag wordt beantwoord aan de hand van de *template* die bij vraag twee is opgevoerd.

A. Gezondheid

Bij gezondheid gaat het om de aantasting van fysieke of psychische gezondheid.

a. *Hoeveel doden en gewonden zijn jaarlijks het gevolg?*

1. geen 2. enkele **3. tientallen** 4. honderden 9. onbekend

b. *Bij hoeveel slachtoffers leidt het tot traumatische ervaringen?*

1. niemand 2. enkele 3. tientallen 4. honderden **9. onbekend**

Met de focus van de opsporingsautoriteiten om meer geld en goederen in beslag te nemen, ontstaan als vanzelf ook meer wrijving in de criminele wereld. Dit brengt het risico op (dodelijk) geweld met zich mee.

Een toename aan digitale verkoop van verdovende middelen zal het belang van illegitieme *bitcoin exchangers* doen toenemen. Als chartaal geld wordt teruggedrongen, zal deze tendens verder worden versterkt. Ervaring leert dat dergelijke wisselaars vaker het doelwit van een overval zullen worden.

Personen die als financieel facilitator met veel contant geld te maken hebben, kunnen zich gaan bewapenen.

B. Milieu

Het gaat om aantasting of bedreiging van milieu of leefomgeving.

a. *In hoeverre is er sprake van bedreiging of aantasting van de leefomgeving?*

1. helemaal niet 2. gering 3. matig 4. hoog 9. onbekend

a. *Hoeveel personen en/of bedrijven ondervinden hinder?*

1. niemand 2. enkele 3. tientallen 4. honderden 9. onbekend

C. Overlast

Dit is gedefinieerd als gedrag dat leidt tot hinder, angst of onbehagen bij anderen.

a. *Hoeveel personen en/of bedrijven ondervinden hinder?*

1. niemand 2. enkele 3. tientallen **4. honderden** 9. onbekend

Toelichting. Burgers zullen hinder blijven ondervinden van ‘patsers’ die in de buurt wonen.

Ook is hinder (of onbehagen) op te maken voor bedrijfstakken die slecht worden gecontroleerd of waarop toezicht ontbreekt. Dit zorgt niet alleen voor oneerlijke concurrentie, maar kan ook leiden tot een *offender convergence setting*.

D. Financieel

Financieel is in de *template* gedefinieerd als vermogensschade door verlies van geld of goed.

a. *Wat is de verwachte jaarlijkse financiële schade uitgedrukt in euro's?*

1. 0-10 miljoen (enkele miljoenen)
2. 10-100 miljoen (tientallen miljoenen)
- 3. 100-1000 miljoen (honderden miljoenen)**
4. 1 miljard of meer (miljarden)
9. onbekend

Toelichting. Vermogensschade wordt hier opgevat als fiscaal nadeel. Er zijn voor de komende vier jaar geen veranderingen in de aard of omvang op te tekenen. Daarmee blijft de schatting van de schade, net als in hoofdstuk zes, op enkele honderden miljoenen aan misgelopen staatsinkomsten staan.

E. Ondernijning

Ondernijning is onderverdeeld in vijf deelcategorieën.

E.1 Rechtspleging en rechtsorde

Volgens de omschrijving dient hier sprake te zijn van (on)bedoelde beïnvloeding van de rechtspleging d.w.z. beïnvloeding van personen die betrokken zijn in het opsporings- en vervolgingsproces, en daarmee aantasting van de staat van de rechtsorde (als resultaat van hoe de rechtspleging functioneert).

a. *In hoeverre staat de rechtspleging onder druk en wordt daarmee de rechtsorde bedreigd/ondernijnd?*

1. helemaal niet **2. gering** 3. matig 4. hoog 9. onbekend

Enkele respondenten verwachten dat de in hoofdstuk zes gesignaleerde verruwing van de advocatuur verder zal doorzetten. Dat betekent in de praktijk verdere intimidatiepogingen richting overheids personeel.

Wat daarbij meespeelt is dat de overheid zelf steeds meer te maken heeft gekregen met een managementcultuur en gericht is op *Key Performance Indicators* (KPI). Daarmee wordt

bedoeld dat er vooral oog is voor de processen, het halen van te kwantificeren doelstellingen en het afschuiven van risico's of verantwoordelijkheid naar een hogere laag.

Agressieve advocaten plus een bangige overheid kan het besluitproces om bepaalde witwaszaken (met name ingewikkelde zaken waar grote bedragen of belangen in de bovenwereld mee gemoeid zijn) uit te voeren, negatief beïnvloeden.

E.2 Politiek en openbaar bestuur

Het gaat hier om (on)bedoelde beïnvloeding van de besluitvorming in de politiek en van het openbaar bestuur.

a. *In hoeverre wordt de politieke of bestuurlijke besluitvorming beïnvloed?*

1. helemaal niet **2. gering** 3. matig 4. hoog 9. onbekend

Toelichting. De nationale politiek zal *niet* worden beïnvloedt. Er is geen enkele indicatie dat witgewassen crimineel geld de nationale politiek zal gaan beïnvloeden.

Op lokaal niveau zal soms *wel* sprake zijn van enige invloed. Het lokaal bestuur wordt vertegenwoordigd door een enorm ambtenarenapparaat. Ervaringen uit het verleden laten zien dat daar altijd wel een enkele rotte appel tussen zit die ontvankelijk is voor crimineel geld. Maar dat er sprake is van een *rotten apple* wil nog niet zeggen dat er ook sprake is van een *rotten barrel*, laat staan een *rotten orchard*.

E.3 Economie

De vraag die hierbij aan de orde komt is of er sprake is van (on)bedoelde verstoring van sociaaleconomische verhoudingen.

a. *In hoeverre worden sociaaleconomische verhoudingen verstoord?*

1. helemaal niet 2. gering 3. matig 4. hoog **9. onbekend**

Toelichting. Verstoring door oneerlijke concurrentie zal op lokaal niveau blijven optreden. Onderzoek naar georganiseerde criminaliteit in Nederland laat al sinds Van Traa (PEO, 1996) zien dat criminelen investeren in bijvoorbeeld eigen kroegen. Deze renderen vaak onvoldoende, maar worden in de lucht gehouden door de instroom van crimineel geld. Dit gaat ten koste van bedrijven in dezelfde bedrijfstak die wel levensbaar zijn.

E.4 Infrastructuur

Het gaat om (on)bedoelde aantasting of bedreiging van vitale infrastructurele voorzieningen zoals opgesteld door de Nationale Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid.

a. *In hoeverre worden infrastructurele voorzieningen aangetast?*

1. helemaal niet **2. gering** 3. matig 4. hoog 9. onbekend

Toelichting. Er is geen sprake van invloed op het gebied van Energie, Telecommunicatie & ICT, Drinkwater, Voedsel, Gezondheid, Keren en beheren oppervlaktewater, Transport en Chemische & nucleaire industrie.

Voor wat betreft het deelgebied “financieel” kan het volgende worden gezegd.

In het CBA witwassen 2012 werden *geen* concrete aanwijzingen gevonden dat het financiële stelsel door witwassen werd aangetast. In feite waren negatieve effecten te herleiden naar fraude binnen de sector zelf. Denk aan de miljarden euro's die banken verloren door hun eigen *rogue traders* – die waarschijnlijk minder *rogue* waren dan de bank liet voorkomen. Zolang de handelaren winst maakten, leken zij tot op zekere hoogte door het interne management van de bank te zijn gedekt. Of denk aan de crisis op de Amerikaanse huizenmarkt die was aangejaagd door bewust te handelen in waardeloze hypotheek op de internationale markt. Er zou ook stil gestaan moeten worden bij het toelaten van Griekenland tot de Europese Unie terwijl bij politici bekend was dat het land niet aan de economische eisen voldeed en fraudeerde met zijn nationale boekhouding. De gevolgen hebben komende jaren nog grote impact op de rest van Europa; miljarden aan leningen die waarschijnlijk voorgoed kunnen worden afgeschreven en in ieder geval niet in de eigen economie zijn geïnvesteerd. In 2012 kwam verder ook Liborgate naar buiten. Daarbij bleek de rentegraad te zijn gemanipuleerd. De gevolgen waren enorme boetes (die uiteindelijk door consumenten worden opgebracht) en een verder verlies aan vertrouwen in de banksector.

Tegen dit licht bezien, is de impact op het financiële stelsel van traditionele criminelen die in Nederland actief zijn op de verboden goederen- en dienstenmarkt, als volstrekt verwaarloosbaar te bestempelen. Deze conclusie werd al in het CBA witwassen 2012 getrokken, en geldt voor dit deelrapport opnieuw.

Hieronder wordt specifiek ingegaan op toonbankbetalingsverkeer, massaal giraal betalingsverkeer, hoogwaardig betalingsverkeer tussen banken en effectenverkeer.

- *Toonbankbetalingsverkeer*

Het ziet ernaar uit dat internationaal de rol van contant geld verder wordt teruggedrongen door anti-witwasmaatregelen. De ECB zal eind 2018 met de uitgifte van 500 euro biljetten stoppen.

Als de traditionele geldsmokkelnetwerken, zoals deze nu in opsporingsonderzoeken naar voren komen, door blijven gaan met hun huidige methode, zullen zij meer moeite hebben om geld te transporteren. Het alternatief is dat er andere methoden worden gevonden om geld te verplaatsen. Te denken valt aan TBML, BMPE of proberen het financiële systeem via bijvoorbeeld corruptie binnen te komen.

Mogelijk worden in navolging van het buitenland ook grenzen aan betalingen met contant geld in Nederland gesteld. In de noordelijke landen wordt actief campagne gevoerd voor de cashloze maatschappij.

In het betalingssegment moet rekening worden gehouden dat PSPs blijven groeien en zich verder ontwikkelen. Daarbij is alertheid op compliance geboden.

Een belangrijke vraag is hoe de straathandel in verdovende middelen zich gaat ontwikkelen. Als contant geld over een aantal jaar verder wordt teruggedrongen en *cryptocurrencies* in combinatie met 'vage' PSPs aan terrein winnen, dan is het mogelijk dat een grammetje coke op straat via bijvoorbeeld bitcoins of Mobile Money Transfers Services (betalen per telefoon) wordt afgerekend.⁵⁵ In de nabije toekomst is dit echter nog lang niet aan de orde.

Maar stel dat de verdiensten van straathandel vaker via *cryptocurrencies* worden betaald. Deze betalingen zullen dan ook *upstream* in de criminele groothandel terechtkomen. Het is dan mogelijk dat in de toekomst het probleem van contant geld (kleine coupures omwisselen voor transport, contant geld in het economisch systeem krijgen) zich voor de groothandel vanzelf oplost. Daar krijgen zij uiteraard een nieuw probleem voor terug, want hun opbrengsten zijn dan voor miljoenen euro's in *cryptocurrencies* geconverteerd. Het is onduidelijk wie dan voor grotere problemen wordt gesteld, de drugshandelaar of de overheid. De opsteller van dit rapport vermoedt de overheid. De drugshandelaar zal namelijk FinTech facilitators inschakelen om bijvoorbeeld een miljoen euro aan *cryptocurrency* in honderdduizenden kleine, geautomatiseerde transacties rond te pompen. Het volgen van dergelijke transacties is voorsnog onbegonnen werk.

Als in het criminele betalingsegment (zowel klein-, detail- als groothandel) meer van NPPS gebruik gemaakt gaat worden, is het logisch dat het aantal ongebruikelijke transacties bij reguliere partijen zal afnemen. Dit kan op zijn beurt erin resulteren dat er minder meldingen richting FIU-Nederland komen. Dit effect wordt ook nog eens versterkt wanneer de afhandeling van betaalopdrachten in het buitenland is gelegen.

- Tot het *massale girale betalingsverkeer* ('betalen op afstand') dat door de financiële sector wordt afgewikkeld, behoren crediteurenbetalingen (overschrijvingen, acceptgiro's), incasserende instrumenten (incasso's) en salarisbetalingen (overschrijvingen). Ook het toonbankbetalingsverkeer (via betaalautomaten) en de geldopnamen bij geldautomaten en aan de balie worden in de systemen voor massaal giraal betalingsverkeer verwerkt.

Er zijn geen aanwijzingen dat het massale girale betalingsverkeer voor witwassen misbruikt gaat worden of dat witwassen hier gevolgen voor heeft.

- Onder het *hoogwaardig betalingsverkeer* tussen banken valt het betalingsverkeer tussen banken en andere kapitaal- en geldmarktbetalingen (waaronder *treasury* verkeer van grote bedrijven). Voorts valt hieronder de afwikkeling van valutatransacties.

In dit segment wordt geen fundamentele aantasting in relatie tot witwassen voorzien. Bovendien krijgt de douane binnen de EU een bredere taak inzake het bestrijden van witwassen (en terrorismefinanciering) in relatie tot haar buitengrenzen. Om de douane meer mogelijkheden tot het doen van controle te geven, zal de verordening 1889/2005 inzake de aangifteplicht liquide middelen worden herzien en tevens uitgebreid met (een vorm van) toezicht op *cash* in vracht en postzendingen.

⁵⁵ Er mag van uit worden gegaan dat technologische vernieuwingen er voor zorgen dat er makkelijker anonieme accounts voor het betalen per telefoon kunnen worden opgezet.

- Onder het *effectenverkeer* valt de handel, de vereffening en de afwikkeling van effecten en derivatentransacties. Voorts valt hieronder de buitenbeurshandel (Over-The-Counterhandel) die zich niet bij particulieren, maar vooral in het *wholesale* segment afspeelt.

In dit segment is geen aantasting door witwassen gezien.

E5. Verweving van onder- en bovenwereld (overige)

Verweving van onder- en bovenwereld wordt in het NDB gekarakteriseerd als een toestand, een min of meer *bestendige situatie*, waarin de georganiseerde misdaad zich een *machtspositie* heeft verworven binnen legale partijen: branches, sectoren of bij de overheid. Van verweving is sprake bij 1) corruptieve contacten met overheidspersoneel, vrije beroepsbeoefenaars en personen werkzaam in het bedrijfsleven, en 2) zeggenschap van criminelen over het eigendom van onroerend goed of zeggenschap over ondernemingen (in de vorm van aandelen of als eigenaar, bestuurslid en dergelijke). In deze paragraaf gaat het om vormen van verweving die nog niet aan de orde zijn gesteld onder E1 t/m E4.

a. *In hoeverre is sprake van verweving?*

1. helemaal niet **2. gering** 3. matig 4. hoog 9. onbekend

Toelichting. In relatie tot witwassen is het onwaarschijnlijk dat er de komende vier jaar sprake zal zijn van een bestendige situatie waarbij een machtspositie in de bovenwereld wordt opgebouwd.

Wel is er soms sprake van plaatselijke corruptie. Daarnaast kan het belang van financieel facilitators toenemen door steeds betere compliance.

Verder investeren veel criminelen in vastgoed om zelf te wonen. Volgens bovenstaande definitie is daarmee sprake van verweving, hoewel de economische slagkracht daarvan te verwaarlozen is.

Hetzelfde geldt voor de zeggenschap over ondernemingen. Veel criminelen zijn betrokken bij een eigen, legale onderneming. Deze wordt al dan niet met crimineel geld in de lucht gehouden. Daarmee zijn zij verbonden aan de legale economie. Maar de *footprint* van deze ondernemingen op de legale economie is gering.

E.6 Normbesef

Bij normbesef wordt als uitleg gegeven dat criminelen door hun gedrag een negatieve invloed kunnen hebben op het normbesef van burgers. Bijvoorbeeld door nadrukkelijk als 'onaantastbaren' aanwezig te zijn, door ongelimiteerd opscheppgedrag, patsergedrag te vertonen of door openlijk drugs te dealen of goederen te helen.⁵⁶

⁵⁶ De onderzoeksvraag E.6 is op een later moment toegevoegd. Zie ook voetnoot 32.

a. *Zijn er locaties (buurten, straten ed.) aan te wijzen waar de criminele activiteiten en gedragingen zich concentreren en dusdanig zichtbaar zijn dat het aanleiding kan geven tot normvervaging?*

1. ja 2. nee 9. onbekend

Toelichting. Vanuit de overheid is de afgelopen jaren meer besef gekomen voor de problematiek van normvervaging in bepaalde wijken. Het is inmiddels duidelijk geworden dat alleen investeren in sociaal-economische voorzieningen voor bepaalde achterstandswijken niet voldoende is als er in diezelfde wijken ook sprake is van gewortelde georganiseerde misdaad (voor een uitgebreide beschrijving van dit voortschrijdende inzicht, zie Tops & Torre 2104). Wanneer de aanpak van deze zogeheten 'ondermijning' goed ter hand wordt genomen, kunnen buurten worden teruggewonnen of worden behoed tot afglijden. Dat gaat normvervaging tegen.

Bij normbesef zal de economie ongetwijfeld ook een rol spelen. Massale werkeloosheid, in combinatie met wrok tegen het gevoerde overheidsbeleid, kan de verleiding met zich meebrengen om in een grijs of zwart circuit wat extra's te verdienen. Op het moment van schrijven trekt de economie al weer enige tijd aan. Echter, niet iedereen kan meekomen en veel laaggeschoold werk wordt door automatisering overgenomen. Het is ook niet ondenkbaar dat de wereldeconomie in de komende jaren een aantal schokken te wachten staat. Van de BRIC landen met hun opkomende economieën bevinden Brazilië en Rusland zich in zwaar weer. Maar ook China kan binnen de komende vier jaar in grote problemen komen. Het land kent een enorme vastgoedzeepbel waar eens de lucht uit moet lopen. Als dat gebeurt, zal de wereldeconomie een terugval kennen die voor Europa in het algemeen, en voor een handelsland als Nederland specifiek, ongetwijfeld negatief zal uitpakken. Hoe dat weer op normbesef gaat doorwerken, is onbekend.

8.1 Bevindingen onderzoeksvraag vier samengevat

- Een lichte stijging van het aantal doden of gewonden in relatie tot witwassen.
- Witwassen zorgt voor een fiscaal nadeel van ten minste honderden miljoenen.
- Een afname van langdurige, ingewikkelde opsporingsonderzoeken naar witwassen. Verdere toename van 'korte klappen'.
- Crimineel geld dat in patsergedrag tot uiting komt, kan voor overlast bij omwonenden zorgen. Die overlast kan toenemen als het criminele geld neerslaat in *offender convergence settings*.
- Het openbaar bestuur zal incidenteel op lokaal niveau worden beïnvloed.
- Witwassen zal lokaal diverse incidenten van verweving tussen onder- en bovenwereld kennen. Dit zal op de samenleving als geheel echter een geringe impact hebben.
- Oneerlijke concurrentie blijft bestaan, maar de omvang is onbekend.
- Het financiële stelsel zal niet door witwassen worden aangetast.

Literatuur

Algemene Rekenkamer (2008). *Bestrijden witwassen en terrorismefinanciering*. Den Haag: Tweede Kamer, vergaderjaar 2007-2008, 31 477, nrs. 1-2.

Boerman, F., Grapendaal, M., Nieuwenhuis, F. & Stoffers, E. (2012). *Nationaal dreigingsbeeld 2012: Georganiseerde misdaad*. Zoetermeer: Korps landelijke politiediensten / Dienst IPOL.

van de Bunt, H.G. & Kleemans, E.R. met medewerking van Poot, de, C.J., Bokhorst R.J., Huikeshoven, M., Kouwenberg, R.F., van Nassou, M. & Staring, R. (2007). *Georganiseerde criminaliteit in Nederland: Derde rapportage op basis van de Monitor Georganiseerde Criminaliteit*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.

van Dijk, M. (2015). *Kinderen van beroepscriminelen: Valt de appel ver van de boom? Een exploratief onderzoek naar de mate van, de mechanismen achter en de mechanismen ter voorkoming van intergenerationele criminaliteit binnen de georganiseerde misdaad*. Masterscriptie Criminologie, Vrije Universiteit Amsterdam.

Europol. (2015). *Why is cash still king? A strategic report on the use of cash by criminal groups as a facilitator for money laundering*. The Hague: Europol.

FATF. (2006). *Trade Based Money Laundering*. Financial Action Task Force (FATF).

FATF. (2006a). *Report on New Payment Methods*. Financial Action Task Force (FATF).

FATF. (2010). *Money Laundering Using New Payment Methods*. Financial Action Task Force (FATF).

FATF. (2013). *Guidance for a Risk-Based Approach to Prepaid Cards, Mobile Payments and Internet- Based Payment Services*. Financial Action Task Force (FATF).

FATF. (2013a). *The role of hawala and other similar service providers in money laundering and terrorist financing*. Financial Action Task Force (FATF).

FATF/MENAFATF. (2015). *Money laundering through the physical transportation of cash: Financial Action Task Force Middle East & North Africa Financial Action Task Force (FATF/MENAFATF)*.

Felson, M. (2003). The process of co-offending. In: M.J. Smith & D.B. Cornish (eds.). *Theory for practice in situational crime prevention* (volume 16). Devon: Willan Publishing, 149-168.

Felson, M. (2006). *The ecosystem for organized crime* (HEUNI paper no. 26). Helsinki: HEUNI.

FIU-Nederland. (2015). *Jaaroverzicht FIU-Nederland 2014*. Zoetermeer: FIU-Nederland.

Gelemerova, L.Y. (2011). *The anti-money laundering system in the context of globalisation A panopticon built on quicksand?*. Wolf Legal Publishers: Nijmegen.

- Halliday, T., Levi, M., & Reuter, P. (2014). *Global Surveillance of Dirty Money: Assessing Assessments of Regimes to Control Money-Laundering and Combat the Financing of Terrorism* (Report). Center on Law & Globalization.
- Huisman, S., Princen, M., Klerks, P. & Kop, N. (2016). *Handelen naar waarheid: Sterkte- en zwakteanalyse van de opsporing*. Amsterdam.
- Kazemier, B. & Rensman, M. (2015). De illegale economie en nationaal inkomen. *Justitiële Verkenningen*, 1(41), 37-50.
- Kleemans, E.R., Brienen, M.E.I. & van de Bunt, H.G., met medewerking van Kouwenberg R.F., Paulides, G. & Barendsen J. (2002). *Georganiseerde criminaliteit in Nederland: Tweede rapportage op basis van de WODC-monitor*. Den Haag: WODC.
- van der Knoop, J. & Rollingswier, R. (2015). *De bestrijding van witwassen, beschrijving en effectiviteit 2010-2013. Stratversie monitor anti-witwasbeleid*. Den Haag: Decide, WODC.
- van Koningsveld, T.J. (2015). De offshore vennootschap: Het ideale verhullingsinstrument voor witwassen? *Justitiële Verkenningen*, 1(41), 51-65.
- Middleton, D. & Levi, M. (2015). Let Sleeping Lawyers Lie: Organized Crime, Lawyers and the Regulation of Legal Services. *British Journal of Criminology*, 55, 647-668.
- Ministerie van Veiligheid en Justitie (2015). Veiligheidsagenda 2015-2018.
- Nabi, S.S. (2013). Hawala-bankieren: een belangrijke schakel binnen de informele economie. In Boels, D., Bisschop, L., Kleemans, E. & van der Vijver, K. (Eds.), *Illegale en informele economie* (Vol. 29, pp. 93-114). Apeldoorn: Maklu.
- Obermayer, B. & Obermaier, F. (2016). *Panama Papers: Het verhaal van de wereldwijde onthulling* (W. Hansen, Trans.). Amsterdam: Atlas Contact.
- Passas, N. (1999). *Informal Value Transfer Systems and Criminal Organizations: A study into so-called underground banking networks*. Den Haag: WODC.
- Passas, N. (2005). *Informal value transfer systems and criminal activities* (report No. 2005-1). Den Haag: WODC.
- PEO. (1996). *Inzake opsporing: Enquête opsporingsmethoden, Eindrapport*. Den Haag: Parlementaire Enquêtecommissie Opsporingsmethoden.
- Soudijn, M.R.J. (2010). Wives, girlfriends and money laundering. *Journal of Money Laundering Control*, 13(4), 405-416.
- Soudijn, M.R.J. (2014). A critical approach to trade-based money laundering. *Journal of Money Laundering Control*, 17(2), 230-242.
- Soudijn, M. & Akse, T. (2012). *Witwassen: Criminaliteitsbeeldanalyse 2012*. Driebergen: Korps landelijke politiediensten - Dienst Nationale Recherche.
- Soudijn, M.R.J. (2014). A critical approach to trade-based money laundering. *Journal of Money Laundering Control*, 17(2), 230-242.

- Spapens, T. & Bruinsma, M. (2015). *Fenomeenonderzoek gokzuilen*. Den Haag: Boom criminologie.
- Tops, P.W. & van der Torre, E., met medewerking van Holvast, R., van Arkel, D., Gieling, M., Jongepier, T., van der Wal, R., van der Linden, M. & Agkül, A. (2014). *Wijkenaanpak en Ondermijnende Criminaliteit*: Tilburg University, Politieacademie.
- Unger, B. (2007). *The scale and impacts of money laundering*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Verhagen, J. (2016). 's Lands wijs, 's lands eer. *Binnenlands bestuur*, week 10, p. 25.
- Vugts, P. (2016). "Justitie gebruikt Jeugdzorg in strijd tegen zware criminelen". *Het Parool*. 1 april 2016. <http://www.parool.nl/amsterdam/justitie-gebruikt-jeugdzorg-in-strijd-tegen-zware-criminelen~a4273883/>